

280

SISMANOGLIO
MEGARÒ

2368

ΤΡΕΙΣ ΓΑΖΑΙΟΙ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΓΑΖΑΙΩΝ

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΠΙΔΟΘΕΙΣΑ

ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΤΗΣ ΛΕΙΨΙΑΣ

ΕΠΙ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΗΣ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΟΣ ΕΠΩΝΥΜΙΑΣ

ΥΠΟ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΡΟΥΣΣΟΥ δ. φ.

SISMANOGLIO
MEGARO

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

1893

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ

ΤΡΕΙΣ ΓΑΖΑΙΟΙ

ΣΥΜΒΟΛΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΩΝ ΓΑΖΑΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΣΥΛΛΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΤΗΣ ΛΕΞΙΑΣ

ΕΙΣ ΑΠΟΡΡΗΤΗ ΤΟΥ ΔΙΑΚΤΗΡΟΣ ΕΠΙΜΥΣΙΑΣ
Άδεια του δπουργείου της Παιδείας.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΡΤΙΣ

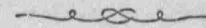
1993

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΚΑΤΑΡΤΙΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

SISMANOGLIO
MICHALIS

ΑΙΝΕΙΑΣ Ο ΓΑΖΑΙΟΣ

Βιβλιογραφία.

Τοῦ Αἰνείου (*) περιεσώθη ἡμῖν εἰς διάλογος «Θεόφραστος» ἐπιγραφόμενος καὶ 25 ἐπιστολαί. Παραπέμπω εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Fr. Boissonade: «Αἰνεΐας καὶ Ζαχαρίας Aeneas Gazaeus et Zacharias Mitylenaeus de immortalitate animae et mundi consummatione» Paris 1836. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Αἰνείου εὐρίσκονται καὶ ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς ἐπιστολογράφοις τῆς τοῦ R. Hercher ἐκδόσεως.

Περὶ Αἰνείου πραγματεύεται ὁ Wernsdorf ἐν τῇ ἀρίστη διατριβῇ: Disputatio de Aenea Gazaeo, Naumburg 1817 (Πρόγραμμα) ἣτις ἀνετυπώθη ἐν τοῖς Miscellanea critica τοῦ Friedemann καὶ Seebode Vol. II Part. II σελ. 374, καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Boissonade (ix-xxv) Προβλ. (τὴν ἐπίκρισιν τῆς ἐκδόσεως τοῦ

(*) Ἐπεδίωξα ἐν τῇ πικρῷτη πραγματείᾳ λέξιν εὐληπτον μὲν τοῖς ξένοις, οὐχὶ δὲ ξένω; ἡγοῦνται εἰς τὰ ὄντα τῶν ἡμετέρων· ἐδούλευον οὐσὶ κυρίοις.

Boissonade) ὑπὸ Bernhardy ἐν τοῖς Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik October 1837 σελ. 521 κ. ἐφ. ἔνθα μᾶλλον ὑπὸ φιλολογικὴν ἔποψιν ἐξετάζεται ὁ Αἰνεῖας καὶ (τὴν ἐπίκρισιν τοῦ) Creuzer ἐν τοῖς Heidelberger Jahrbücher der Litteratur 1838 σελ. 241 κ. ἐφ. ὅστις ἐνδιατρίβει μετ' ἀκαίρου περιπτολογίας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ δόγματος τῆς μετεμψυχώσεως κ τ τ.— Πρὸς καὶ K. B. Stark Gaza und die philistæische Küste Jena 1852 σελ. 641 κ. ἐφ.—H. Ritter Geschichte der Philosophie t. 6 σελ. 484 κ. ἐφ.—Kilian Seitz Die Schule von Gaza. Heidelberg 1892 σελ. 23. κ. ἐφ. καὶ 51. (ἐπεκρ. ἐν τῇ Berliner philolog. Wochenschr. 1892 No 41 ὑπὸ Weymann καὶ ἐν τῇ Wochenschr. f. class. Philologie 1892 No 25 ὑπὸ Dræseke).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἄφοῦ ἡ φιλοσοφία τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας ἔφθασεν εἰς τὸ ζενίθ αὐτῆς ἐν μὲν τῇ Ἀνατολῇ διὰ τῶν Καππαδοκῶν Βασιλείου τοῦ μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἐν δὲ τῇ Δύσει διὰ τοῦ Αὐγουστίνου, ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρξατο παρακμάζουσα. Τὴν παρακμὴν ἐπιφέρουσιν ἐσωτερικῶς μὲν αἱ αἰρέσεις, ἐξωτερικῶς δὲ αἱ πολιτικαὶ μεταβολαὶ αἱ ἐπεληθοῦσαι ἐκ τῆς εἰσβολῆς διαφόρων ἐπηλύδων λαῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ Δύσει. Κατὰ μέγα μέρος ὁμῶς τὴν παρακμὴν τῆς χριστιανικῆς φιλοσοφίας ἐπήνεγκε καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπικράτησις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἰς ἣν προσήλθον μὲν πολλοὶ ἐπιστημονικῶς μεμρφωμένοι, οἱ προσελθόντες ὁμῶς μᾶλλον τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τοῦ χριστιανισμοῦ ἀπεδέχοντο⁽¹⁾. Οἱ φιλοσοφοῦντες χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδὲν ἴδιον παράγουσιν, ἀλλὰ κολοιοὶ ἀλλοτρίοις πτεροῖς ἀγαλλόμενοι ἰδιοποιοῦνται ἀλλότρια δόγματα, ἢ πολεμοῦντες πρὸς

(1) Ritter Christliche Philosophie I, 376.

τοὺς ἐθνικοὺς—ὁ πόλεμος διαρκεῖ ἔτι εἰ καὶ ἀσήμαντος⁽¹⁾—μηρυκῶνται ἅπαξ ἔτι πεπεμμένα καὶ καθημαξευμένα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κέλσου ἐπιχειρήματα.

Ἀναγκαῖον ἐπακολούθημα τούτων ἦν ἡ ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰσχώρησις τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· ἡ ἐθνικὴ φιλοσοφία ἀδιαλείπτως ἀσκεῖ μείζω ἐπίδρασιν ἐπὶ τοὺς πατέρας. Τρανότατον τῆς ἐπίδρασεως ταύτης τεκμήριον ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐποχῆ εἰσι Συνέσιος ὁ ἐκ Κυρήνης, Νεμέσιος ὁ ἐπίσκοπος Ἐμέσης, Αἰνεΐας ὁ Γαζαῖος, Ζαχαρίας ὁ Μιτυλήνης, Ἰωάννης ὁ Φιλόπονος (Ψευδο-) Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης κτλ. Πρὸς τῇ πλατωνικῇ ἄρχεται ἐπιδρωσα νῦν καὶ ἡ ἀριστοτέλειος φιλοσοφία. Ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐπιβάλλεται τοσούτῳ μᾶλλον ἐπὶ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν καθόσον ἡ πρώτη ὑπερτερεῖ πολὺ τῆς δευτέρας κατὰ τε τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν δεξιότητα καὶ μέθοδον περὶ τὸ πραγματεύεσθαι φιλοσοφικὰ ζητήματα, ἅτινα προσόντα ἀποκομίζονται ἐν τῇ μετὰ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἀναστροφῇ αὐτῆς. Ἄλλως τε οἱ χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως ὀκνοῦσιν ἀναζητεῖν τὴν φιλοσοφικὴν αὐτῶν μόρφωσιν ἐν ταῖς τῶν ἐθνικῶν φιλοσόφων σχολαῖς. Διδάσκαλος μὲν Συνεσίου ἐστὶν ἡ Ἰπατία, Αἰνεΐου τοῦ Γαζαίου ὁ νεοπλατωνικὸς Ἱεροκλῆς, Ζαχαρίου τοῦ Μιτυλήνης καὶ Ἰωάννου τοῦ Φιλόπονου Ἀμμώνιος ὁ Ἐρμείου κτλ.

(1) H. Kellner Hellenismus und Christentum Koeln 1866 σελ. 398 καὶ Tennemann Gesch. d. Phil. Bd. 6. σελ. 334.

Ἄλλ' αἱ τοιαῦται σχέσεις τοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐπλούτιζον μὲν τὸν χριστιανισμόν διὰ τῶν θησαυρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, ἀκριβῶς ὅμως τούτου ἕνεκεν ἠπείλουν τὴν μεταβολὴν παραμόρφωσιν καὶ τροπὴν τοῦ δόγματος εἰς καθαρὰν φιλοσοφίαν καὶ ἐπομένως τὴν εἰσβολὴν τῶν ἐρίδων καὶ ἀντιφάσεων τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς ἐκκλησίας. Τὰ θέλητρα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας παρέσυρον πολλοὺς τῶν πατέρων καὶ ἐν προτέροις χρόνοις, ὡς αἱ τοῦ μύθου Σειρῆνες, εἰς τοὺς ἀκροσφαλεῖς βράχους τῆς αἰρέσεως, καθ' ὧν ἄφυκτον ἦν τὸ ναυάγιον. Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία πιστὴ τῷ ἀκάμπτῳ καὶ ἀλυγίστῳ δόγματι παραμένουσα ἀποκηρύσσει καὶ καταδικάζει εἰς ἠθικὸν θάνατον, ὡς Βροῦτός τις, τὰ φίλτατα τῶν τέκνων καὶ τοὺς ἐμβριθεστάτους αὐτῆς νοῦς· ἡ ἐκκλησία ἀποκλείει τοῦ περιδόλου τῶν πιστῶν ὄσων ἡ ὑποκειμενικὴ ἀντίληψις τοῦ δόγματος—ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον—παρεκκλίνει τῆς ἀντικειμενικότητος αὐτοῦ, οἷον παρεδόθη καὶ ἀκήρατον παρέμεινεν ἐν τῇ χριστιανικῇ συνειδήσει⁽¹⁾. Ἄλλὰ νῦν ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα· μετὰ τὴν πολιτικὴν νίκην τοῦ χριστιανισμοῦ ἡ πρότερον αὐστηρὰ θρησκομανία ἐξέλιπε. Τὰ λείψανα τοῦ ἐθνισμοῦ ἦσαν ἀκίνδυνα. Οἱ φιλοσοφοῦντες χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀναστρέφονται τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους ἀφόβως, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμιξίας καὶ ἐκ τῆς περὶ τὴν

(1) Πρὸς Huber. Die Philos. der Kirchenväter. München 1859 σελ. 74.

έλληνικήν έπιστήμην σπουδής αί συγγραφαι αύτων εισι συγκρητισμός και συνύφανσις έλληνικών και χριστιανικών ιδεών, φράσεων και αντίλήψεων (1). Χαρακτηριστικώτατον τής παρουσίας έποχής έστιν ή αναγόρευσις του Συνεσίου ως έπισκόπου, γνωρίζοντος τῷ Θεοφίλω πατριάρχη Ἀλεξανδρείας διαρρήδην ότι και έπίσκοπος γενόμενος ου συμφωνήσει τοίς μύθοις τής εκκλησιαστικής διδασκαλίας (2). Ἀναγόρευσις τοιαύτη εν τοίς προτέροις αὐστηροίς χρόνοις ήν αδύνατος.

Ἄλλ' ως εν τοίς συντάγμασι τῶν χριστιανῶν τούτων, ούτως ανάλογα βλέπομεν και εν τοίς μνημείοις τής τέχνης τής δε τής έποχής, τήν θέτιν παρά τον Ἰωνᾶν και τὸ κήτος, τον έρωτα και ψυχήν παρά τον Ἀδάμ και τήν Εὕαν (3).

(1) Πρβλ. Αἰν. σελ. 40 Β. «ὡς νικῶσαν (τὴν ψυχὴν) ἐστεφάνω. σε νέκταρός τε. καὶ τιμῆς καὶ τῆς ἄνω χορείας ἤξιωσεν.» Αἰν. 30, 16 εἰς τάρταρον πεσοῦσα ὅθεν οὐποτ' ἐκθήσεται. Αἰν. 70, 12 τοῦ νέκταρος οὐ παντελῶς ἄγευστον (τὸ σῶμα) κτλ. Ζαχ. σελ. 150. Αἰν. ἐπ. 5 μὰ τοὺς Θεοὺς 7 σπονδὰς ποιησώμεθα. Ἑρμῆ, 8 Φίλιον Δία κτλ. Πρβλ. ὅτι ὁ Φώτιος, κώδ. 160, μέμφεται τῷ Χορικήῳ ἑτέρῳ ἐκ Γάζης σοφιστῆ καὶ φίλῳ τοῦ Αἰνείου· ἔστι δὲ καὶ τῆς εὐσεβείας ἐρατῆς τὰ χριστιανῶν (ὄργια καὶ τεμένη τιμῶν). πλὴν οὐκ οἶδ' ὅπως ὀλιγόρως καὶ λόγῳ σὺν οὐδενὶ μύθῳ καὶ ἱστορίαις ἑλληνικαῖς οὐδέον ἐγκαταμίγνυσι τοῖς ἐξυτοῦ συγγράμμασιν, ἔστιν ὅτε καὶ ἱερολογῶν.

Πρβλ. Χορικ. Boisson 42 κάλ. καὶ Rohde Griech. Roman σελ. 475 κτέ.

(2) Ἐν τῇ πρὸς Εὐόπτιον ἐπιστολῇ 105 ἔκ. Hercher.

(3) Ἴδε Raoul—Rochette Deuxieme Mémoire sur les antiquit. Chrét. p. 60 ἀν.φ. ὑπὸ Creuzer σελ. 259.

Ἡ εἰσόδους και ἐπίρρωςις τής νεοπλατωνικῆς φιλοσοφίας ἤνεγκε πάλιν εἰς τὸ μέσον τὰ ζητήματα περὶ ἀθανασίας και προβιοτῆς τής ψυχῆς περὶ τής αἰδιότητος του κόσμου, θεμελιώδη ζητήματα περὶ ἃ περιορίζεται ἐπὶ τέλους ὁ πόλεμος ἑθνικῶν και χριστιανῶν· διότι ἐνταῦθ' ἀκριβῶς ὑπέβαλε τον μοχλὸν ὁ θνήσκων ἑθνισμός ἐπὶ τέλους ἵνα μοχλεύση κατὰ του χριστιανισμοῦ μετὰ τής ἀπομεινάσης αὐτῷ δυνάμεως (1).

Αἰνείας ὁ Γαζαῖος πολεμεῖ εν τῷ «Θεοφράστῳ» τήν προβιοτὴν τής ψυχῆς και αἰδιότητα του κόσμου, δοξασίας νεοπλατωνικῆς και ὠριγενείους ἃς παρεδέχοντο εν τῇ έποχῇ ταύτῃ και πολλοὶ τῶν χριστιανῶν, οἷον Νεμέσιος, Συνέσιος κλπ. ἰσχυρίζεται δὲ περὶ τής ἀθανασίας τής ψυχῆς και τής του σώματος ἀναστάσεως. Τὸν Πρόκλον (ὀκτωκαίδεκα ἐπιχειρήματα κατὰ χριστιανῶν) πολεμεῖ εν τοίς κυριωτέροις πρὸ του Φιλοπόνου ὁ Αἰνείας. Ἐν αὐτῷ βλέπομεν τήν αντίδρασιν κατὰ του λεληθότως μὲν ἀλλ' ἀνηνύτως ἀναρρωννυμένου ἑθνισμοῦ.

(1) A. Stoekl G. d. christl Philos Mainz 1891 σελ. 23.

SISMANOGLIO
MICARDO

Αινείας ὁ Γάζαϊος.

Ὁ Αινείας κατήγετο ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Γάζης, ἣτις κατὰ τοὺς χρόνους Ἀναστασίου τοῦ Α' καὶ Ἰουστινιανοῦ ἀπέβη πάλιν κέντρον πνευματικῆς κινήσεως καλλιεργοῦσα τὴν ρητορικὴν φιλοσοφίαν καὶ ποίησιν οὐκ εὐκαταφρονήτως ⁽¹⁾.

Ὅτι ἤκμασε περὶ τὰ τέλη τοῦ 5 αἰῶνός ἐστι δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς ἐν «Θεοφράστῳ» ἀναφέρει, ὅτι δηλ. διήκουσε τοῦ φιλοσόφου Ἱεροκλέους ⁽²⁾ ὅστις ἤκμαζε περὶ τὰ μέσα τοῦ 5 αἰῶνος, ⁽³⁾ ἐπιστέλλει τοῖς σοφισταῖς Γεσσίῳ καὶ Ζωσίμῳ, οἵτινες ἐπὶ Ζήνωνος ἔζων καὶ ἀναφέρει τὴν κατὰ τὸ 484 γενομένην καταδίωξιν τῶν Βυζανθίων κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ὡς «τὸ χθὲς καὶ πρῶην γενόμενον». ⁽⁴⁾

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐφοίτα εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Ἱερο-

(1) Stark Gaza σελ. 634. Συνέχειαν τῆς ἐν Γάζῃ περὶ τὸν 5ον καὶ 6ον αἰῶνα ἀκμαζούσης ρητορικῆς σχολῆς εὐρίσκωμεν ἐν Βυζαντίῳ βραχύτερον. Πρὸς Krumbacher Gesch. d. byzant. Litteratur 1891 σελ. 185 καὶ Nicolai Griech. Litteraturgesch. 1878 τόμ. 6'. σελ. 438 τόμ. γ'. σελ. 230. f. 1.

(2) Αἰν. Β. 1. 2. 19.

(3) Zeller Philos. d. Griechen 3, 2³ σελ. 753 σημ. 3.

(4) Αἰν. Β. σελ. 75.

κλέους «φιλοσοφῶν ἐκ παιδός» ⁽¹⁾ καὶ ἐγυμνάζετο περὶ ρητορικὰς ἀσκήσεις «παρὰ τὰς τοῦ Νείλου ὄχθας ταῖς Μούσαις συμπαίζων. (ἐπ. 15) Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ μανθάνομεν ὅτι συνέστησε σχολὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἐν ἣ τὴν ρητορικὴν ἐδίδασκεν «ἀπὸ τῶν λόγων τὸν βίον πορίζόμενος» (ἐπ. 11. 13). Ταῦτά εἰσιν ὅσα περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ γινώσκομεν.

Ἐκ τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς εἰς ἣν ἐφοίτα ἀπεκομίσατο μέγα σέβας πρὸς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν ἣν εὗρισκε μᾶλλον συμφωνοῦσαν πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριστοτελείου. Τὸν Ἀριστοτέλην τούναντίον πολλαχοῦ πολεμεῖ καὶ κατακρίνει ὡς ἀρνούμενον τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς καὶ ὡς παραδεχόμενον τὸν κόσμον ἀγένητον καὶ ἀφθαρτον ⁽²⁾. Τὸν Πλάτωνα καὶ Πλωτῖνον γινώσκει ὁ Αινείας ἐξ ἰδίας μελέτης τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, τὴν περὶ τοὺς ἄλλους ὅμως φιλοσόφους ἐπιστήμην αὐτοῦ ἐλέγχεται ἀρνούμενος ἐκ τῶν πλωτινικῶν αὐτοῦ μελετημάτων ⁽³⁾. Ἐκ τοῦ Πλάτωνος καὶ Πλωτίνου παραλαμβάνει ὁ Αινείας οὐ μόνον ιδέας καὶ δόγματα ἀλλὰ καὶ αἱ φράσεις, αἱ λέξεις ⁽⁴⁾ καὶ τὸ διαλο-

(1) Αἰν. Β. σελ. 1.

(2) Αἰν. Β. σελ. 7. σελ. 53.

(3) Πρὸς τὰς ἐν τέλει πλωτινικὰς παρεμβολάς.

(4) Ὡς τεκμήρια πλατωνικῆς μιμήσεως ἔστωσαν τὰ ἐξῆς: Αἰν. Β. 1, 1 Πλάτ. Φαίδρ. 227Α. 4,7 καὶ Γοργ. 447C. 4,10 καὶ Γοργ. 448Α. 9,20 καὶ Γοργ. 456Α. 17,17 καὶ Φαίδ. 72E. 26,13 καὶ Φαίδρ. 246Α. 28,24 καὶ Φαίδ. 81D. 30,17 καὶ Φαίδ. 107G. 40,18

γικόν εἶδος εἰσιν εἰλημμένα ἐκ τῶν φιλοσόφων τούτων. Καὶ τὸν Πορφύριον ⁽¹⁾ ὅμως φαίνεται ἐγγύτερον γνωρίζων ἰδίᾳ δὲ ἐλέγχεται περὶ τὰ λόγια ⁽²⁾ σπουδάσας.

Τὸν τοῦ Αἰνείου Θεόφραστον ὁ μὲν Wernsdorf μετ' ἐνθουσιωδῶν ἐγκωμίων ἐπαινεῖ οἱ δὲ πρὸ αὐτοῦ ἔτι ἐνθουσιωδέστερον ἐκφράζονται (Αἰν. Β. XXI κ.τ.έξ.) χρυσοῦν δέ τινες βιβλίον ἀπεκάλεσαν αὐτόν (Αἰν. Β. σελ. 157, 461). Ὁ Christ (ᾧ τινι συμφωνεῖ καὶ ὁ Weymann Berlin. philolog. Wochenschr. 1892 No 41) χαρακτηρίζει αὐτόν ὡς «das beste philosophische Werk des untergehenden Altertums» Griech. Littertg² σελ. 748, ἐν ᾧ ὁ Seitz (σελ. 27) αὐστηρότερόν πως τὸν διάλογον κρίνει.

Ὁ Θεόφραστος ἐστὶ ζήλωρ πλατωνικῶ γεγραμμένος· ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὰ δὲ πρόσωπά εἰσι Θεόφραστος Ἀθηναῖος τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας συνήγορος, Εὐξίθεος Σύρος τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπερασπιστῆς καὶ Αἰγύπτιος τις Ἀλεξανδρεὺς ἀκρατῆς τῶν λεγομένων. Ἡ συζήτησις διεξάγεται μετ' ἀστυχότητος καὶ που

καὶ Γοργ. 523B. 48,12 καὶ Γοργ. 508E. 57,20 καὶ Τιμ. 43A καὶ Φαίδρ. 114A,B. 69,16 καὶ Γοργ. 492D. 72,15 καὶ Φαίδρ. 230D. Πρβλ. καὶ τὰς κατωτέρω πλατωνικὰς παρεμβολάς. Περὶ δὲ τῆς διλεκτικῆς τοῦ Πλωτίνου παραδίδοται ὅτι ἰδίαν συγγραφὴν συνετάξατο.

(1) Πρβλ. Αἰν. Β. 38,17. 51, 13 κτλ.

(2) Πρβλ. Αἰν. Β. 10,17 καὶ G. Wolff Porphyrii de philosophia ex oraculis haurienda Berlin 1856 σελ. 140 σημ. 7. Αἰν. Β. 20,6 καὶ Wolff 190. Αἰν. Β. 53,18 καὶ Wolff 225. Αἰν. Β. 73,6 καὶ Wolff 140 σημ. 11.

καὶ μετ' ὀξύτητος νοῦ· πολλαχοῦ ὅμως ἐνδίδωσιν εὐθύς ὁ Θεόφραστος παρὰ τὰ μεγαλαύχως ἐν ἀρχῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημμένα «οὐδεὶς γάρ με πολλῶν ἐτῶν ἠρώτηκε καινὸν οὐδὲν» σελ. 4 ὅπερ τεχνικῶς ἐξεταζόμενον ἐλέγχει τὸν Αἰνεῖαν φαῦλον ἠθογράφον τοῦ δαιμονίου ἠθῶν διαγραφῆς Πλάτωνος ἀτεχνον μιμητήν.

Τῆς μομφῆς ὅμως ταύτης ἀπαλλάσσεται ἴσως ἐὰν ἀποδεχθῶμεν ὅτι χριστιανὸς τις ἀντιγραφεὺς ἐκ θρησκομανίας παρέλιπεν ὅσα ὁ Θεόφραστος ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀντέτασσε. Τὴν εἰκασίαν ταύτην ἐνισχύει καὶ ἡ διαφορὰ τῶν χειρογράφων ἅτινα περισώθησαν πρὸς τὸ χειρόγραφον ὅπερ εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ Ἀμβρόσιος (1513) μεταφράζων τὸν διάλογον ⁽¹⁾ καὶ ὅπερ δυστυχῶς ἀπωλέσθη.

Καὶ ταῦτα μὲν πιθανὰ ἀλλ' ἔτι πιθανώτερον φαίνεται μοι ὅτι ὁ Αἰνεῖας καὶ ἐνταῦθα τῷ Πλάτῳ διδασκάλῳ χρώμενος εἰσάγει τὸν Ἀθηναῖον φιλόσοφον ἐν ἀρχῇ μὲν στόμφου πλέων καὶ κομπάζοντα, εἶτα δ' ὑπὸ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ Εὐξίθεου ἰχθύος ἀφωνότερον γιγνόμενον, ἀπαραλλάκτως ὡς ὁ Πλάτων εἰσάγει τὸν Γοργίαν ἐπαγγελλόμενον μὲν ἀποκρίνεσθαι ὅ,τι ἂν τις ἐρωτᾷ, ἀλλ' εἶτα εἰς ἀπορίαν ἐμπίπτοντα καὶ θορυβούμενον ἐκ τῶν ἀντιλογιῶν τοῦ Σωκράτους. Συνηγοροῦσι δὲ καὶ τὰ κατὰ λέξιν ⁽²⁾ εἰλημμένα ἐκ τοῦ Πλάτωνος (Γοργ. 448A) «οὐ-

(1) Πρβλ. Αἰν. Β. σελ. 4 ἢ ἄλλ' εἰ χρόνῳ προέρχεται πρὸς τὴν μετάφρασιν σελ. 496. Nihil dici verius κτλ.

(2) Ὡς δ' ὁ Σωκράτης ἐν Γοργίᾳ εἰσάγει τὸν περὶ τῆς τύχης τῶν ψυχῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ λόγον διὰ τοῦ «ἄκουε δὴ, φασί, μᾶλα,

δεις γάρ με πολλῶν ἐτῶν ἠρώτηκε καινὸν οὐδέν». (Αἰν. Β. σελ. 4). Ὅτι εἰς τὸ στόμα τοῦ Θεοφράστου ἐμβάλλει ὁ Αἰνεΐας οὐχὶ τὰ καιριώτατα ἐπιχειρήματα τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ προέρχεται καὶ ἐκ πολεμικῶν λόγων καὶ διότι ἐπὶ τέλους ὁ πόλεμος τῶν ἐθνικῶν καὶ χριστιανῶν περιορίζεται περὶ ταῦτα μόνον τὰ ζητήματα περὶ ἃ περιστρέφεται ὁ διάλογος ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν. Ἄλλ' ὅπερ δεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦν καταδεέστερος τοῦ θέματος αὐτοῦ ἐστὶν ὅτι οὐδ' ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἀνατρεπτικῶν ἐπιχειρημάτων δείκνυται δεξιός. Ὁ χριστιανισμὸς παρεῖχε πλείονα καὶ καιριώτερα μέσα πρὸς καταπολέμησιν τοῦ πολυθεϊσμοῦ, τούτων ὅμως ξένως ἔχουσιν οἱ ὀψίγονοι ὑπέρμαχοι τοῦ χριστιανισμοῦ Αἰνεΐας καὶ πολὺ πλέον τούτου ὁ Ζαχαρίας (περὶ οὗ ἴδε κατωτ.)

Ἐκ τοῦ διαλόγου καὶ τῶν ἐπιστολῶν δείκνυται ὅτι ἐμελέτησε τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐκκλησιαστικούς συγγραφέας ὡς καὶ τὸ εἰς αὐτὸν παλαιὸν ἐπίγραμμα ἐξαίρει : «ἔξοχος ἀθλίδι μούση ρητήρων γεγαῶς καὶ θειοτέροις ἐνὶ μύθοις» (Αἰν. Β. σελ. 156) ἰδίᾳ δὲ τὸν Πλάτωνα. Ἡ λέξις αὐτοῦ συγκρινομένη πρὸς τὴν περιττὴν τετορνευμένην καὶ ὑπεραττικίζουσαν τῶν πολιτῶν Γαζαίων ἐστὶ κοινή σαφῆς καὶ ἠδέϊα εἰ καὶ ἐποκέλλει ἐνίοτε καὶ εἰς τὸ ρωπικὸν ἰδίᾳ ὁσάκις πειρᾶται τὸν Πλάτωνος ἀπομάξασθαι

καλοῦ λόγου» (Γοργ. 523A) οὕτω καὶ ὁ Εὐξίθεος τὰ περὶ τῆς ἀγίας Τριάδος εἰσηγείται αὐτῆς ταύταις ταῖς λέξεσι τοῦ Πλάτωνος (Αἰν Β. σελ. 50).

χαρακτῆρα. Καὶ ἔλαττον μὲν τῶν λοιπῶν Γαζαίων σοφιστῶν ἐπτόηται ὁ Αἰνεΐας περὶ τὸν ὠραϊσμὸν καὶ τοὺς ἐπιθέτους καλλωπισμοὺς τῆς φράσεως οὐχ ἤττον ὅμως ἐκείνων παραλαμβάνει ἑλληνικὰ δόγματα καὶ δὴ ἐν συγγράμματι πολεμῶ τοῦ ἐθνισμοῦ, καὶ τοῦτο συμβαίνει διότι ἡ σοφιστικὴ λέξις ἦν σύμφυτος καὶ συντετηκυῖα ἰδέαις καὶ ἀντιλήψεσι τοῦ πολυθεϊσμοῦ.

Ὅτι ὁ Αἰνεΐας πιστεύει εἰς νεκροναστώσεις καὶ διάφορα ἄλλα θαύματα τῶν περὶ τὴν Γάζαν μοναχῶν οὐδὲν θαυμαστόν· ὁ ἀὴρ ἐν ᾧ ἔζη ἐνεῖχε τὸ μικρόβιον τῆς ἀσθενείας. Οὐδεμία χρόνου περίοδος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δύναται ἐπαίρεσθαι ἐπὶ τοιούτῳ πλήθει φοιβολήπτων φαντασιοκόπων καὶ ἐνθέων δεισιδαιμόνων ὡς οἱ πρῶτοι μ. Χ. αἰῶνες ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῇ μισγαγκεῖᾳ ταύτῃ ἑλληνικῆς διανοίας καταδουούσης χριστιανικοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀνιόντος καὶ ἀνατολικῆς ἀχαλινώτου φαντασιοκοπίας.

Τὸ δόγμα τῆς προβιοτῆς ἐγένετο σκάνδαλον τοῖς χριστιανοῖς ἀφοῦ ἐκτὸς τῶν πλατωνικῶν καὶ χριστιανοὶ οἶος ὁ Ὠριγένης, ἐν τῇ παρουσίᾳ δὲ ἐποχῇ ὁ Συνέσιος, ὁ Νεμέσιος κτλ. ἀπεδέχοντο αὐτό· δι' ὃ ἐν πρώτοις ὁ Αἰνεΐας ἐξελέγχει τὰς ἀτοπίαις καὶ ἀντιφάσεις τῶν φιλοσόφων ἐν τῷ περὶ τῆς προβιοτῆς τῆς ψυχῆς δόγματι. Ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐμπεδοκλῆς ὁ Πλάτων (1), λέγει ὁ Αἰνεΐας, καὶ ἐν γένει οἱ κράτιστοι τῶν παλαιῶν φιλοσόφων οὐ ταῦτά περὶ τῆς προβιοτῆς τῆς ψυχῆς λέγουσιν ἀλλ' ἕκαστος ἰδίου δόγματος ἡγεμῶν ἐστὶ πολλάκις αὐτὸς ἑαυτῷ ἀντιφάσκων· καὶ καθόλου οἱ φιλόσοφοι οὗτοι «τὰ ἀλλήλων ἕκαστοι καταλύοντες καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτοῖς τάναντία φιλοσοφοῦσιν» (2).

Ἀκολούθως μεταβαίνει εἰς τὸ τῆς μετεμψυχώσεως ζήτημα ἔνθα, λέγει, ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ ταραχὴ καὶ σύγχυσις γνωμῶν τῶν παλαιῶν φιλοσόφων, ὧν «οἱ μὲν εἰς ἀνθρώπους, οἱ δὲ εἰς θηρία τὴν ψυχὴν ἀπορρίπτουσι».

(1) Τὸν Πλάτωνα ἐπειρῶντο ἀπεκλιθεῖν τῶν ἀντιφάσεων οἱ πλατωνικοὶ λέγοντες ὅτι τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα ὡς ὃν κρῖμα τῆς τῶν Χαλδαίων καὶ Αἰγυπτίων φιλοσοφίας καὶ τῆς τοῦ Πυθαγόρου, Ἡρακλείτου καὶ Ἐμπεδοκλέους κατ' ἀνάγκην περικλείει διαφωνίας καὶ ἀντιφάσεις· ἀλλ' ὁ Πλάτων ἐπράξε τοῦτο ἐπίτηδες ἵνα μὴ ἀγνοῶσιν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οὐδὲν ἄξιον λόγου φιλοσοφικὸν δόγμα.

(2) Αἰν. σελ. 7, 24.

Κατὰ τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ἡ ψυχὴ ἀνάβιώσεται ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἐπιφέρει ὁ Αἰνεΐας ὅτι ὄλως ἀτόπον ἐστὶ τὴν ψυχὴν τὸν αὐτὸν βίον ἐπαναλαμβάνειν· «ἔδει γὰρ τῶν πονηροτάτων ἐπεκτείνειν τὸν βίον εἰς ὅσον ἔδει τὴν τιμωρίαν παρεκτείνεσθαι» (1). Ἄντικρυς δὲ ἄλογόν ἐστὶν εἰ οἱ ὑπὸ πλεονεξίας ἐπαιρόμενοι καὶ πρὸς ἀρπαγὰς ἔτοιμοι εἰς ἰκτίνους καὶ λύκους μεταβάλλονται οἱ δὲ ὑπὸ τῶν ἐπιθυμιῶν εἰς ὄνους κ. τ. τ. ὡς παραδέχονται οἱ Αἰγύπτιοι, ὁ Πλάτων καὶ οἱ πλατωνικοί, ἢ εἰς ἰκτινώδεις καὶ ὄνώδεις ἀνθρώπους, ὡς παραδέχονται ὁ Πορφύριος καὶ Ἰάμβλιχος. Ἐὰν τιμωρία τῶν ἀμαρτημάτων καὶ ἀκολασιῶν, ἀπαντᾷ ὁ Αἰνεΐας, ἐστὶ τὸ συστέλλειν καὶ κολοβοῦν καὶ ὄλως ἐκκόπτειν αὐτὰ, τότε οἱ ἀνωτέρω φιλόσοφοι οὐ μόνον οὐ τιμωροῦσι τὴν ἀμαρτήσασαν ψυχὴν ἀλλὰ καὶ ἀνταμείβουσιν αὐτὴν διεγείροντες καὶ παροξύνοντες τὰς ἐπιθυμίας αὐτῆς καὶ οἰοῦναι νέαν ἀφορμὴν πρὸς ἀμαρτίαν παρέχοντες. Ἄλλ' ὅπερ σπουδαιότατον, εἰ προεβίωκεν ἡ ψυχὴ ἔδει ἀναμιμνήσκεισθαι πολλῷ μᾶλλον τοῦ προτέρου βίου καὶ τῶν ἐπιτηδεύματων καὶ παθημάτων τῆς πατρίδος καὶ τῶν γονέων ἀφ' ὧν χθές τε καὶ πρόην μετρωκίετο ἢ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ κάλλους ἀφ' ὧν μακρὸν τινα χρόνον ἀπέστη· ψυχολογικῶς δὲ ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος μᾶλλον ἀναμιμνήσκειται ἡ ψυχὴ τῶν ὀδυνηρῶν ράδιον δ' ἐπιλανθάνεται τῶν καλῶν (2).

(1) Αἰν. 13, 8 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 17, 16 κ. ἐφ.

Πρὸς δὲ ἂν ἐν τῷ ἐνθάδε βίῳ ἐπιτελεῖται ἡ τιμωρία τῶν ἐν τῇ προβιοτῇ ἀμαρτημάτων, ἄλογόν ἐστιν εἰ ὁ Θεὸς ἀφαιρεῖται τὴν ἀνάμνησιν τῶν προτέρων τῆς ψυχῆς πράξεων ἀγνοεῖ δ' αὐτὴ ἐφ' οἷς τιμωρεῖται καὶ τί ἐν τῷ μέλλοντι φευκτέον. Τιμωρούμενος δὲ τις μὴδὲν φαῦλον ἑαυτῷ συνειδῶς οὐ μόνον παροξύνεται, ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαστοῦ ἀλογίαν καταλογίζειται.

Κατὰ τῶν εἰσφερόντων τὴν τῆς ψυχῆς προβιοτὴν πρὸς ἐξήγησιν τῆς ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἐπικρατούσης ἀταξίας ἐν τῷ κακοῖ μὲν εὖ πράττουσιν, ἀτυχοῦσι δὲ ἀγαθοί, ἐπιφέρει ὁ Αἰνεῖας οὐ μόνον ὅτι τὰ ἐξωτερικὰ κακὰ καὶ ἡ δοκοῦσα τῷ σύγκλυδι ὄχλω ἐνθάδε ἀτυχία τοῖς φιλοσόφοις οὐδόλως φαίνονται κακὰ τούναντίον δὲ μέγα πρὸς ἀρετὴν συμβαλλόμενα, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὡς πλασθεὶς ἐλεύθερος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτὸς ἑαυτὸν καθίστησι δυστυχῆ ἢ εὐτυχῆ ἀναλόγως τῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ. Ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ ἔγκειται ἡ ἀρετὴ· ἄνευ ἐλευθερίας οὐκ ἐστὶν ἀρετὴ δυνατὴ· «αὕτη πρώτη πρὸς ἡμᾶς καὶ μεγίστη τοῦ δημιουργοῦ δωρεά τί γὰρ ἐλευθερίας σεμνότερον ἢ παραλαβοῦσα θεὸν τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεται;»⁽¹⁾ Ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ὅτε ἀμαρτάνει διότι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἣτις τυγχάνει ἔδρα παντὸς εὐγενοῦς καὶ ὑψηλοῦ, ἐστὶ συνδεδεμένη τῷ σώματι, ὅπερ ἐστὶν ἔδρα τῶν ἀλόγων ἐπιθυμιῶν καὶ πολλῶν κακῶν αἴτιον εἰμὴ κατὰ φύσιν ζῆ. Ἡ ἐν ἡμῖν διατεταγμένη δύ-

(1) Αἰν. 22, 16 κ. ἐφ.

ναμὶς καὶ ἀρχὴ τοῦ λόγου⁽¹⁾ ὀφείλει χαλιναγωγεῖν ὡς ἔμπειρος ἡνίοχος τὰ ἡμέτερα ἄγρια πάθη εἰ δ' ἄλλως δίκας διδόναι διὰ ραθυμίαν ἢ ἀπαιδευσίαν. Κατ' Αἰνεῖαν ἀνάγκη διαπαιδεύειν τὸν λόγον καὶ ἐπιρρωννῦναι τὴν θέλησιν δι' ἀγαθῆς τροφῆς καὶ παιδείας διὰ τῆς τῶν καλῶν μελέτης καὶ ἐπιστήμης. Ἐξαιρέτως ὅμως θεωρεῖ τὸν πρακτικὸν βίον ὁ Αἰνεῖας καὶ τὴν τοῦ παντὸς τάξιν ὡς διδασκαλεῖον ἐξ οὗ τὰ ἄριστα ἀποκομιζόμεθα τῶν μαθημάτων καὶ παλαιστραν, ἐν ἧ οἱ ἀγαθοὶ ἀγωνισταὶ πόνους τὴν ἀρετὴν καταλαμβάνουσι τὰ καλὰ ἀντικαταλλάσσόμενοι περιουσίας καὶ ἡδονῆς⁽²⁾. Οἱ τοιοῦτοι τελευτῶντες ζῶσιν ἀληθῶς ἀθάνατον ἔχοντες εὐδαιμονίαν διότι περιουσίας καὶ τυραννίδος καὶ τῶν ἄλλων, ἅτινα σκιοειδῆ φαντάσματα καὶ ἐφήμερά εἰσι κρείττονες γενόμενοι, τὴν ἀρετὴν προείλοντο.

Ὁ Αἰνεῖας διορθῶ⁽³⁾ πανταχοῦ τὰς τάξιν καὶ σκοπόν· ὁ Θεὸς ὡς ἄριστος τεχνίτης καὶ τὸ φαινόμενον περιττὸν καὶ ἄχρηστον ἐκκαθαίρων συναρμόζει καὶ συντάσσει πρὸς τὸ ὅλον, ὅπερ δεικνύει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. «Καὶ οὐ διὰ τοῦτο κακὸν ἐγένετο ὡς ἂν συνταχθεῖη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγένετο παρ' ἡμῶν, ἀπὸ τῆς προνοίας συνετάττετο»⁽⁴⁾

(1) Αἰν. 26,9 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 26,25 Κ. ἐφ.

(3) Ὅτι ὁ Αἰνεῖας μεταγράφει τὴν θειοδικίαν τοῦ Πλωτίνου ἐνταῦθα, ἐστὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν οὐδόλως ὀκνεῖ καὶ ἀποσπάσματα ὅλα ἐκ τοῦ περὶ προνοίας τοῦ Πλωτίνου αὐτῆς λέξεσιν ἐν τῷ διαλόγῳ αὐτοῦ παρενυφαίνειν. Ἴδε καὶ τὰς πλωτινικὰς παρεμβολάς.

(4) Αἰν. 29,17 κ. ἐφ.

Κατὰ τῶν προβαλλομένων τὴν προβιοτήν τῆς ψυχῆς πρὸς ἐξήγησιν τῆς διαφορότητος τῶν ἐνταῦθα συμφορῶν ἐπιφέρει ὁ Αἰνείας τὴν τῆς ψυχῆς ἀθανασίαν καὶ τὴν μετὰ θάνατον ἐν ἄδου τιμωρίαν, ἣτις ἐν μέρει δι' ἐλαφρὰ ἀμαρτήματα συμβαίνει καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ, οὕτω δ' ἐξηγεῖται τὰς σωματικὰς ἀσθενείας· οἱ ἐνταῦθα τιμωρούμενοι καὶ μετανοοῦντες ἀπαλλάσσονται τῆς ἐν ἄδου τιμωρίας. Τὰς ἐκ γενετῆς νόσους καὶ σωματικὰς ἐλλείψεις ἐν αἷς οἱ ἀντίπαλοι διέβλεπον τιμωρίαν, ὧν ἐν τῇ προβιοτῇ ἢ ψυχῇ προδιήμαρτε, θεωρεῖ ὁ Αἰνείας ὡς κατὰ τύχην συμβαινούσας παρεκτροπὰς τῶν τῆς φύσεως νόμων. Ἄν ἡ δύναμις καὶ ἀρχὴ τῆς γονῆς μὴ ᾖ ἰκανὴ θερμότητος ἐνδεία τῆς ὕλης ἐπικρατῆσαι, τὸ παραγόμενον ἔσται νοσηρὸν καὶ λελωδημένον, «καὶ ταύτη μᾶλλον τὰ ἀσθενῆ καὶ τερατώδη καὶ λελωδημένα τῶν παιδῶν γίγνεται» (1) ἀλλὰ τούτοις οὐδὲν ἐμποδῶν γίνονται οὔτε οἱ διεστραμμένοι πόδες οὔτε τὸ παρακεκομμένον σῶμα εἰς φιλοσοφίαν καὶ ἀρετήν· τούναντίον αἱ σωματικαὶ ἐλλείψεις χρησιμεύουσι πρὸς περιστολὴν καὶ χαλιναγώγησιν τῶν κακιῶν, καὶ γίγνεται οὕτω τὸ παρακεκομμένον σῶμα φυλακὴ καὶ μέγα πρόσκομμα κατὰ τῶν στρεβλῶν ἐπιθυμιῶν κακῆς ψυχῆς.

Πρὸς τῇ φυσικῇ ταύτῃ ἐξηγήσει τῶν ἐκ γενετῆς σωματικῶν ἐλλείψεων καὶ τῆς διαφορότητος τῶν ἐξωτερικῶν συμφορῶν ἐπάγεται ὁ Αἰνείας ἐτέραν ἠθικὴν· ἡ θεία πρόνοια προγιγνώσκουσα τὴν ἐν τῷ μέλλοντι χρῆσιν

(1) Αἰν. 31,17 κ. ἐφ.

τῶν ὕλικῶν μέσων καὶ πνευματικῶν δυνάμεων ἐκάστου ἐστέρησεν αὐτὸν ἐκείνων ὧν κακὴν χρῆσιν ἔμελλε ποιήσασθαι· «οὐ τὸ παρὸν μόνον βλέπει τῆς προνοίας ὁ νόμος ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον γίνεσθαι, καὶ οἷς προσήκει τὴν ἀξίαν ἐκεῖθεν τάττει» (1).

Αἱ τοιαῦται ὁμῶς ἀνωμαλῖαι συμβαίνουσιν οὐχὶ συχνάκις ἀλλ' ἐξαιρετικῶς ἵνα μὴ οὕτω προέρχεται διατάραξις τῶν τῆς φύσεως νόμων· ἐκ τῶν παρεκτροπῶν δὲ τούτων ἀκριβεστέραν κτώμεθα τὴν τοῦ καλοῦ γνῶσιν παρατιθέντες αὐτὸ πρὸς τὸ ἄμορφον καὶ κακόν. Ἄλλ' ἡ θεία πρόνοια ἐμποδίζουσα πολλὰ ἐγκλήματα καὶ κακίας διὰ νόσων καὶ σωματικῶν ἀδυναμιῶν οὐκ ἀφαιρεῖ τὸ αὐτεξούσιον ἡμᾶς, διότι τινὰ μόνον ἀναστέλλει· «οὐ γὰρ ἔδει τὴν πρόνοιαν οὕτως εἶναι, ὡς μηδὲν ἡμᾶς εἶναι» κτλ. ἀλλὰ δ' ἔχουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ κακῇ χρήσει τῆς ἐλευθερίας, διὸ πολλάκις τὰς αἰτίας τῆς τῶν τικτομένων ἀσθενείας ζητητέον ἀλλαχόσε. Πολλάκις αὐταὶ εἰσι κληρονομικαὶ ἢ ὀφείλονται εἰς τὴν ἀκρασίαν καὶ μέθην καὶ παρεκτροπὰς τῶν γονέων. Εἰς τοὺς τῆς προνοίας νόμους μόνον ὀξυδερκῆς ὀφθαλμὸς δύναται διεισδύσαι καὶ ὅ,τι τοῖς ἰδιώταις ἀνωμαλῖα καὶ ἀδικία φαίνεται, συμβαίνει οὕτως ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἀνθρωπότητος· ἡ δοκοῦσα ἀταξία ὅτι ὁ μὲν παρὰ τὴν γένεσιν ἀποθνήσκει ὁ δὲ εἰς ἔσχατον γήρωσ ἐληλακῶς, ἐδράζεται ἐπὶ αἰτίων ἅτινα μόνον τῷ βαθύτερον ἐξετάζοντι τὰ πράγματα προσιτά. Τὸ τῆς διαρκείας τοῦ βίου διάφορον μεγάλων ἐστὶν ὠφελειῶν πρόξενον μετατιθέμενον κατὰ τὴν τοῦ Θεοῦ

(1) Αἰν. 32, 8 κ. ἐφ.

βουλήν. «Οὐ γὰρ ἔδει τὸν αὐτὸν χρόνον ἅπασι διορίζεσθαι· ἢ γὰρ ἂν ἀσελγεία συνακμάσαντες ἄνθρωποι σωφροσύνη παρὰ τὴν πολιὰν ἐπηρείδοντο, καὶ ἐν ἡλικίᾳ τοῖς ἀλλοτρίοις ἐντροπήσαντες, τοῦ γήρωσ τὴν δικαιοσύνην προὔβαλλοντο» (1). Οὕτω δὲ δεικνύει ἡμῖν ὁ Θεὸς ὅτι οὐχὶ ἐκ φυσικῆς ἀνάγκης ἀλλ' ἐκ δυνάμεως καὶ ἐξουσίας μετατίθησιν ἕκαστα πρὸς τὸ κάλλιστον. Χρηται δ' ὁ Θεὸς πολλαχῶς τῷ θανάτῳ πρὸς πρόληψιν κακῶν ἢ πρὸς παραδειγματισμὸν, ὡς καλὸς ἰατρός ἐκτέμνων τὸ σεσηπὸς μέλος τῆς κοινωνίας ἵνα τὰλλα ὑγιῆ καὶ ἀνεπηρέαστα μείνωσιν. Ὁ Αἰνεῖας διαβλέπει ἐν τοῖς σεισμοῖς καὶ λοιμοῖς καὶ κεραυνοῖς τὴν θείαν μάστιγα ἐνσκήπτουσαν ἵνα τοὺς ὑβριστὰς παιδεύσῃ καὶ τὴν κακίαν κωλύσῃ.

Ἄλλ' ὅλως ἄτοπὸν ἐστὶ τὸ ἀποδέχεσθαι ὅτι ἡ ψυχὴ ζῆ πολλάς ὑπάρξεις ἀφ' οὗ ἡ πρώτη ἰκανὴ ἐστὶν ἐκδιδάξαι πῶς ἡ ψυχὴ ὑπέστη τὸν ἀγῶνα ἐν τῇ κονίστρᾳ τοῦ παρόντος βίου καὶ ἂν τυγχάνῃ ἀγαθὴ ἀγωνίστρια. Καὶ τὴν μὲν τοῖς νόμοις ἐμμένουσαν περιμένει στέφανος καὶ ἀνταμοιβὴ ἄνω, τὴν δὲ πονηράν καὶ ἄδικον ἢ τιμωρία καὶ τὸ δεσμοτήριον.

Οὕτως ἀποδεικνύει ὁ Αἰνεῖας ὅτι ἡ προβιοτή ἐστὶ πλάσμα τῆς φαντασίας τῶν φιλοσόφων καὶ «ἀνθρωπίνη τις οἴησις» ἄνευ δὲ τῆς μετεμψυχώσεως δύναται τις αἰτιολογήσῃ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ φαινομένην ἀταξίαν καὶ τὰ δοκοῦντα κακῶς ἔχειν.

Οἱ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἀγωνισταὶ—λέγει ὁ Αἰνεῖας ἐμμένων εἰς τὴν ἄνωτέρω εἰκόνα—εἰσὶ πλάσματα τοῦ

(1) Αἰν. 35, 21. κ. ἐφ.

Θεοῦ. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ποιῶν ἄλλους οὔτε ἐλαττοῦται οὔτε ἀναλίσκεται ἀλλὰ πάντοτε μένει ὅλος ὅσον μέγα καὶ ἂν ἢ τὸ πλῆθος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ποιουμένων. (1) Ὁ Αἰνεῖας καταφεύγει εἰς εἰκονικὰς ἐκφράσεις πρὸς ἐξήγησιν τῆς μεταξὺ δημιουργοῦ καὶ δημιουργήματος σχέσεως. Ὁ τοῦ κόσμου δημιουργὸς παραβάλλεται πρὸς τεκτονικὸν ὅστις νῦν μὲν ἱερά νῦν δὲ οἰκίας νῦν δὲ νεώρια τεκταινόμενος οὔτε τι τῆς ψυχῆς οὔτε τι τῆς ἄλλης ἐπιστήμης ἀφαιρεῖται· ὡσαύτως καὶ ὁ δημιουργὸς οὐ διαμερίζεται εἰς ἃ δημιουργεῖ ἀλλὰ μένει πάντοτε ὁ αὐτὸς παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑπ' αὐτοῦ δημιουργουμένων. Ὡς δὲ τὸ δένδρον φέρει πολλάκις καρπῶν ἀφθονίαν ἢ δὲ παραγωγικὴ δύναμις μένει πάντοτε ἐν αὐτῷ καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀναλίσκεται ἀλλὰ καὶ βεβαιότερα γίγνεται, οὕτω καὶ ὁ δημιουργὸς οὐ μόνον οὐκ ἀναλίσκεται «ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ὅλος μένει, ὅσω μᾶλλον πλῆθος ἐργάζεται» (2). Ὁ Αἰνεῖας ὁμολογεῖ ὅτι ἀγνοεῖ «πόθεν» ὁ Θεὸς λαμβάνει τὰς νοερὰς δυνάμεις καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, ἀλλ' ἐπειδὴ γιγνώσκωμεν ὅτι τῷ δημιουργῷ τῶν ὄλων οὐδὲν τῶν ὄλων ἀδύνατον οὐ δεῖ περαιτέρω ἐξετάζειν περὶ τοῦ «πόθεν» ὅπερ ὁ Αἰνεῖας θεωρεῖ ὡς ἔπαρσιν καὶ προσβολὴν πρὸς τὸ θεῖον (3).

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ψυχῶν ἡμῖν μὲν φαίνεται ἄπειρος «θεὸς δὲ ἠρίθμησεν». Ὅση καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ πληθὺς αὐτῶν οὐκ ἐπιφέρει στενοχωρίαν, διότι τὰ πάντα εἰσὶν ἐν,

(1) Αἰν. 41, 2 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 41, 4 κ. ἐφ.

(3) Αἰν. 41, 11. κ. ἐφ.

έπομένως τὸ ἐν οὐκ ἔστιν ἐμπόδιον τῷ ἄλλῳ ὡς συμβαίνει ἐν τοῖς ὑλικοῖς σώμασιν· ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἐνυπάρχει τὸ ὄλον ὡς καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἕκαστος κλών ἀποτεμνόμενος περικλείει ἐν αὐτῷ τὸ ὄλον τῆς ζωῆς τοῦ δένδρου καὶ τῆ γῆ διδόμενος βλαστάνει. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ψυχῶν οὐκ ἔστιν ἄπειρος· διότι ἐπειδὴ τὰ θνητὰ σώματα ὑπάρχουσιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ καὶ ἐπομένως οὐκ εἰσὶν ἄπειρα τὸν ἀριθμὸν, κατ' ἀνάγκην οὐδ' αἱ ψυχαὶ εἰσὶν ἄπειροι τὸν ἀριθμὸν, ἀφοῦ τὸ σῶμά ἐστι τὸ θεόμενον καὶ ὑποδεχόμενον τὴν ψυχὴν.

Ὁ Αἰνεῖας παραδέχεται διηνεκῆ τῶν ψυχῶν δημιουργίαν δι' ἧς ὁ Θεὸς τοῦτο μὲν τὴν δύναμιν αὐτοῦ δείκνυσι τοῦτο δὲ τοὺς φιλοσόφους καταισχύνει προειδῶς ὅτι ἀλόγως τὸν κόσμον καὶ τὰς λογικὰς δυνάμεις ἀνάρχους καὶ ἀγενήτους νομίσαντες θεοποιήσουσι. Διὰ τῆς ἔτι καὶ νῦν δημιουργίας τῶν ἡμετέρων ψυχῶν διδάσκει ἡμᾶς ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ δημιουργὸς καὶ τῶν ἄλλων λογικῶν δυνάμεων καὶ νοερῶν οὐσιῶν· βλέποντες ἡμᾶς αὐτοὺς νεωστὶ φυομένους, οἵτινες κατέχομεν τὴν τελευταίαν βαθμίδα μεταξύ τῶν λογικῶν οὐσιῶν καὶ τὴν ἀρχὴν ἡμῶν ἐν Θεῷ ἔχοντας συμπεραίνομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων νοερῶν δυνάμεων ὅτι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔσχον ἐκ τοῦ δημιουργοῦ ὡς καὶ ἐκ τῆς φθινούσης καὶ ἀνανεουμένης σελήνης συμπεραίνομεν ὅτι καὶ οἱ ἄλλοι ἀστέρες οὐκ εἰσὶν ἀγένητοι οὐδ' ἀναρχοί. (1)

Ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπου ἔπεται ὅτι ψυχὴ

(1) Αἰν. 42, 17 κ. ἐφ.

καὶ σῶμα συγχρόνως ἐπλάσθησαν· διότι ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ μὲν ψυχὴ προὔπηρχε τὸ δὲ σῶμα ὕστερον ἐπλάσθη, τότε κατ' ἀνάγκην ἡ ψυχὴ ἦν ἀργὴ καὶ περιττὴ πρὶν ἢ κατέλθῃ καὶ οὐκ ἐδείκνυεν ἐνεργεῖα τὴν δύναμιν αὐτῆς οὐδ' ἠδύνατο νοεῖν, ἅπερ κτᾶται ἐν τῇ μετὰ τοῦ σώματος ἐνώσει αὐτῆς (1). Ἄλλ' ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἦν αὐτῇ τεταγμένον ἄλλο τι ἔργον ἄνω, τότε καταβαίνουσα καταλείπει κενὴν καὶ ἐν ἀργίᾳ τὴν ἑαυτῆς χώραν. Ταῦτα ὅμως προσπταίουσιν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ πανσοφίαν ὅστις τὸ πᾶν ἐν καλλίστῃ τάξει καὶ ἀρμονίᾳ ἔπλασε καὶ διεκόσμησε. Παραδεκτέον ἄρα ὅτι ἡ ψυχὴ πλάσσεται ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ κατὰ τὴν μετὰ τοῦ σώματος ἐνωσιν αὐτῆς (2). Ἐνταῦθα ὁ Αἰνεῖας πρόσκειται τῷ δόγματι οἷον διεμορφώθη καὶ σχεδὸν γενικῶς ἀποδεκτὸν κατέστη μετὰ τοὺς περὶ τὸν Πελάγιον διαπληκτισμούς(3).

Ἵπὲρ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ὁ Αἰνεῖας ἐπιφέρει τὰς ἐξῆς ἀποδείξεις. Ἡ ψυχὴ ἐστὶν οὐσία λογικὴ κεικίνητος καὶ αὐτεξούσιος ζωὴν ἐξ ἑαυτῆς ἔχουσα καὶ οργανικῶ σώματι χορηγεῖν δυναμένη, ταῦτα ὅμως εἰσὶν ἀθανασίας γνωρίσματα ὧν τὸ θνητὸν ἐστέρηται (4). Ἡ ψυχὴ

(1) Αἰν. 43, 19 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 44, 12. Οὐκοῦν ἄμεινον ἅμα τῷ προελθεῖν τὸ προσταπτόμενον ἐκτελεῖν, ἢ ἄγονον καὶ ἀτελεῖ τοσοῦτον διαμένειν, καὶ τῷ μηδὲν τὴν ἀρχὴν ἐνεργεῖν τὴν ἑαυτῆς δύναμιν παντελῶς ἀγνοεῖν· ἐπίδειξις γὰρ καὶ γνῶσις δυνάμεως ἢ ἐνεργεία.

(3) Πρβλ. Welzer u. Welte's Kirchenlexikon ἐν λ. Creatianismus.

(4) Αἰν. 45, 17 κ. ἐφ.

ἐπλάσθη οὐχὶ μὲν ἐκ τῆς ἰδίας οὐσίας ἐξ ἧς ὁ Θεὸς ἐστίν, ἀλλὰ τυγχάνει ὁμοία αὐτῷ καὶ οἰοεὶ εἰκῶν ὡς λογικὴ οὐσία καὶ φιλοσοφίας δεκτικὴ. Ἄν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ψυχὴ θνητὴ ἐστὶ τότε οὐ μόνον ἀρνούμεθα τὴν ὁμοιότητα καὶ τὴν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλᾶσιν τῆς ψυχῆς ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον βεβαιουῦμεν, διότι τὸ θνητὸν ἐστὶ τῷ ἀθανάτῳ ὅλως ἐναντίον. Ὅτι δὲ πᾶν ἔχον ἀρχὴν καὶ γενόμενον οὐκ ἔστι καὶ κατ' ἀνάγκην θνητὸν τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ⁽¹⁾. Πρὸς δὲ αἴ τε νοεραὶ δυνάμεις καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἔχουσιν ἐν Θεῷ· ἀλλ' ἀφοῦ ἐκείνας ἀθανάτους παραδεχόμεθα παραδεκτέον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀθάνατον. Ὁ Αἰνεΐας δισχυρίζεται μάλιστα ὅτι θεῖος νόμος οὕτως εἰπεῖν ἐστὶ τὰς λογικὰς οὐσίας καὶ ἀθανάτους εἶναι. Ἡ παραδεκτέον ἄρα ὅτι ὁ Θεὸς ἐλησμόνησε τὴν τέχνην τοῦ πλάσσειν ἀθανάτους οὐσίας ἢ ὅτι οὐ δύναται ἢ ὅτι τὸν ἑαυτοῦ νόμον παραβαίνει, ἀλλὰ ταῦτα ἀντίκεινται εἰς τὴν παντοδυναμίαν καὶ πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ⁽²⁾.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω μεταβαίνει ὁ Αἰνεΐας εἰς ἄλλο ζήτημα, πειρᾶται δὲ ἀποδείξει ὅτι ὁ κόσμος οὐκ ἐστὶν αἰώνιος ἀλλὰ χρόνῳ ποτὲ διαλυθήσεται. Ἡ τῶν σωμάτων γένεσις, λέγει, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ κίνησις· ἀλλ' ἡ κίνησις οὐδέποτε μένει στάσιμος ἀλλ' ὀρέγεται καὶ σπεύδει πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὸ ἐν ὅθην ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς· ὁ αἰσθητὸς κόσμος σπεύδων πρὸς τὸ τέλειον καὶ τὴν

(1) Πλ. Τ. 41Α, Β.

(2) 44, 18. Ὁφθαλμοφανές ὅτι ταῦτα πλατωνικαὶ ἀπηχῆσεις εἰσίν.

ἀρχὴν αὐτοῦ διαλυθήσεται ἵνα ἀνακαινισθῇ καὶ μεταβληθῇ εἰς ἀθάνατον καὶ οὕτω πληρώσῃ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ὁ περὶ ἡμᾶς κόσμος καὶ τὸ θνητὸν ἡμῶν σῶμα μετὰ τὴν τῶν ψυχῶν δοκιμασίαν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ μεταλλαγῆσονται εἰς ἀθάνατα κατὰ τὴν τοῦ παντός σύμπνοϊαν καὶ ἀρμονίαν διότι «θνητῷ κόσμῳ θνητὸν ζῶον ἐνδιδαιτᾶται, ἀθανάτῳ δὲ τὸ ἀθάνατον»⁽¹⁾.

Ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸν αἰσθητὸν κόσμον φθαρτὸν οὐχὶ ἐκ φθόνου ἢ διότι οὐκ ἠδύνατο αὐτὸν αἰδίων ποιῆσαι ἀφοῦ τὰς νοεράς δυνάμεις ἀθανάτους ἐποίησε μηδὲ ὅλως φθονήσας, ἀλλ' ἂν τὰ πάντα ὅμοια ἐποίει τότε, «οὐδὲ ἦν ἐν γὰρ ἦν»⁽²⁾. Ὁ Θεὸς ἔπλασε πρῶτον τὸν νοητὸν κόσμον ἀθάνατον, προσέθηκε δ' εἶτα τὰ αἰσθητὰ καὶ θνητὰ, ἅτινα, ἐπίσης καλὰ καὶ μεγάλα εἰσίν, ἵνα οὕτω μὴ παραλίπη οὐδὲν καλόν. Ἡ τῶν ὄντων διαφορότης, κατὰ τὸν Αἰνεΐαν, ἐγένετο ἵνα πᾶσαι αἱ μορφαὶ τοῦ καλοῦ ἐκπροσωπευθῶσιν ἐν τῇ πολλαπλότητι τῶν εἰδῶν ἠδύνατο κάλλιον ὁ δημιουργὸς τὸ κάλλος ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ὄψεις παραστήσαι, ὡς ἀγαθὸς ζωγράφος πολλὰς εἰκόνας ἐξεργάζεται ἵνα μή τι τοῦ κάλλους αὐτὸν διαλάβῃ. Πρὸς δὲ οὕτω δεικνύει εἰς τὰς λογικὰς οὐσίας ὁ Θεὸς ὅτι οὐχὶ ἐξ ἀνάγκης «ἀλλὰ κατὰ δωρεάν τὴν ἀθανασία» αὐταῖς χαρίζεται»⁽³⁾.

Ἀλλὰ πρὸς τελειότητα τοῦ παντός ἐπήνεγκεν ὁ Θεὸς πρὸς τῇ διαφορότητι τῶν ὄντων καὶ τὴν ἐναντιότητα

(1) Αἰν. 49, 12 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 55, 14 κ. ἐφ.

(3) Αἰν. 57, 3.

ποιήσας λευκόν και μέλαν, θερμόν και ψυχρόν, ἀθάνατον και θνητόν, και ἐγκατέσπειρε τοῖς θνητοῖς τὸ ἀθάνατον (1).

Ὁ κόσμος ἐστὶν ἀναρχος και ἀγένητος λέγουσιν οἱ ἐναντίοι, διότι ἂν παραδεχθῶμεν τὸν κόσμον σχόντα ἀρχὴν τότε ἦν ποτε χρόνος καθ' ὃν ὁ Θεὸς ἦν ἀργός, καθ' ὃν ὁ δημιουργὸς οὐκ ἐδημιούργει· ἀλλὰ «πῶς δημιουργὸς ὁ δημιουργός, εἰ χρόνος ἦν ὅτε μὴ τὰ ἑαυτοῦ εἰργάζετο;» (2)

Ὁ Αἰνεΐας πρὸς τὴν ἔνστασιν ταύτην, εἰς τὸ δόγμα τῆς Τριάδος ἀναφερόμενος ἀπαντᾷ λέγων ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἐν ἀργίᾳ πρὸς τῶν αἰσθητῶν δημιουργίας διέμενε, διότι ὁ πατήρ τὸν λόγον ἐγέννησεν οὐκ ἐν χρόνῳ ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων δι' οὗ λόγου πάντα δημιουργεῖ· συγχρόνως προήγαγε τὸ ἅγιον πνεῦμα, δι' οὗ «τά τε αἰσθητὰ και τὰ νοητὰ ἐμπνέων δυνάμεως πληροῖ και συνέχει και πρὸς ἑαυτὸν ἔλκει» (3). Ὡσαύτως πρὸ τοῦ χρόνου ἔπλασε τὰς νοεράς οὐσίας, τοὺς ἀγγέλους, οὐχὶ καθ' ἀνάγκην ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος. Ὅτι ὁ Αἰνεΐας τῷ τῆς τριάδος δόγματι φιλοσοφικὴν χροιάν περιάψαι βουλόμενος τὰς μὲν πλατωνικὰς ἰδέας μεθαρμόζει ἐπὶ τὸν λόγον και τὰς νοεράς οὐσίας, τὴν δὲ τοῦ παντός ψυχὴν ἐπὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα (4) δείκνυται ἐναργῶς ἐκ τῶν ἀνωτέρω.

Μετὰ τὰ νοητὰ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον

(1) Αἰν. 56, 3 κ. ἐφ.

(2) Αἰν. 49, 20, κ. ἐφ.

(3) Αἰν. 50, 20 κ. ἐφ. Πρβλ. Ὁριγ. περὶ ἀρχῶν I, 2, 40, III, 4, 3.

(4) Πρβλ. J. Bruckeri Hist. crit. philosophiæ Lips. 1766 τόμ. 3 σελ. 528.

ἐν χρόνῳ· ὁ αἰσθητὸς κόσμος ἐστὶν ἐξ ὕλης, ἡ ὕλη οὐκ ἐστὶν ἀναρχος οὐδ' ἀγένητος, ἐπομένως οὐδ' ὁ κόσμος. Ἴνα δὲ τὸ τῆς ὕλης γενητὸν δείξῃ ἀναφέρεται ὁ Αἰνεΐας ἐπὶ τὰ χαλδαϊκὰ λόγια και τὸν ταῦτα εἰς μέσον προάγοντα Πορφύριον. Καὶ ὁ Πλωτῖνος δὲ ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ «πόθεν τὰ κακὰ» (1) ἀποκρούει τὸ ἀγένητον τῆς ὕλης ὡς ἄθεον δόγμα· ἀλλὰ και ἀλλαχοῦ (2) ὁ Πλωτῖνος κωμῶδει τὸν τε Ἀναξαγόραν ὡς εἰσάγοντα τὸν δημιουργὸν και τὴν ὕλην ἅμα, και τὸν Ἀριστοτέλην ὡς ἀποδεχόμενον τότε τὸ πᾶν ἀγένητον και ἄφθαρτον. Παρατιθεὶς δὲ ὅσα ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ (3) περὶ τοῦ γενητοῦ και φθαρτοῦ τοῦ κόσμου λέγει, διασύρει ὁ Αἰνεΐας τοὺς ἐξηγητὰς τοῦ Πλάτωνος οἵτινες «τὸ γέγονεν οὐ γέγονε λέγουσιν, ἀλλὰ καθ' αἰτίαν ἐγένετο» (4). Κατὰ τῶν μυσταγωγῶν τούτων τοῦ Πλάτωνος οἵτινες «τά τε νοητὰ και αἰσθητὰ ἅμα πάντα παράγοντες, ἐναντία σοφίζονται τῷ Πλάτωνι» (5) ἐπιφέρει ὁ Αἰνεΐας ὅτι ὁ δημιουργὸς ὁ ἐξ ἀνάγκης δημιουργῶν ἐστὶν ἀνάξιος τοῦ ὀνόματος τούτου, οὕτω δὲ ἡ δημιουργία ἐστὶ τι αὐτόματον. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· και ὁ Ἀπόλλων ποτὲ χρησμῶδων και οἱ τῶν Αἰγυπτίων προφηταὶ και ὁ Ἀττικὸς γενητὸν και φθαρτὸν τὸν κόσμον λέγουσιν (6).

(1) Πλωτ. I, 8

(2) Πλωτ. 2, 4, 7, 162.

(3) 28. B κ. ἐφ.

(4) Αἰν. 52, 5 κ. ἐφ.

(5) Αἰν. 53, 24, κ. ἐφ.

(6) Πρβλ. Richter g. d. philos. τόμ. 6 σελ. 489.

Ὡστε ὁ Αἰνείας ἀπορρίπτων τὸ τῆς ἐκροῆς δόγμα τῶν νεοπλατωνικῶν καὶ τὸν δυῖσμὸν ὅστις ἀπ' αἰῶνων τὴν ὕλην προϋποτίθησιν ὡς ὑπόστασιν τῆς δημιουργίας, μένει πιστὸς τῷ δόγματι ἀποδεχόμενος τὴν ἐκ τοῦ μηδενὸς δημιουργίαν· τῷ δημιουργῷ οὐδὲν ἐστὶν ἀδύνατον, ἢ τοῦ Θεοῦ βούλησις, ἐστὶ καὶ φύσις συγχρόνως τῶν ὄντων. (1)

Τὴν πτώσιν τοῦ ἀνθρώπου προεγίνωσκεν ὁ Θεὸς, ἀλλ' οὐκ ἤθελεν ἀφελεῖν τὰ λογικὰ ὄντα τὸ αὐτεξούσιον· τούτου ἕνεκα καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν πλασμάτων αὐτοῦ ἐξελέγχων, ὅτι ἄνευ τῆς βοηθείας αὐτοῦ διαφθείρονται, καὶ τὸ αὐτεξούσιον διδοὺς ἔπλασε τὸν κόσμον φθαρτὸν οὕτω δὲ διαλυομένης τῆς ὕλης συνδιαλύεται καὶ ἡ εἰς διαφθορὰν παρασύρουσα αἰτία. Τὴν φθορὰν ταύτην ἐγίνωσκεν ὁ Πλάτων εἰ καὶ τὴν μέλλουσαν ἀθανασίαν ἠγνοεῖ· «οὐ γὰρ τῆς γῆς μόνον ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ φθορὰν ἐπεισάγει Τιμαίῳ (2), λέγων ἐκ τῆς οικείας φθορᾶς τὸν οὐρανὸν τρέφεσθαι. Εἰ τοίνυν τροφή καὶ φθορὰ ποῦ τὸ ἀθάνατον; (3)» Ὁ Αἰνείας πολεμεῖ τὴν τῶν στωικῶν διδασκαλίαν περὶ τῆς κατὰ περιόδους ἀνανεώσεως καὶ φθορᾶς τοῦ κόσμου «εἰ πάλιν φθείρεσθαι μέλλοι, μεταλλάττειν περιέργον. Οὐκοῦν ἄμεινον ἢ εἰς ἅπαξ μεταβολή, μεθ' ἣν οὐκέτι μεταβολή, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνα-

(1) Αἰν. 49, 15 «καὶ τὴν τοῦ δημιουργοῦ βούλησιν πεποιήται φύσιν» πρὸς 41, 16 καὶ 45, 26 κ. ἐφ.

(2) Πλάτ. Τιμ. 33C

(3) Αἰν. 58, 10 κ. ἐφ.

βιώσεται, οὐχ ὥστε πάλιν τεθνάναι· οὐδὲν γὰρ ἔσται θνητὸν, ἀλλὰ πάντα καινὰ καὶ ἀθάνατα, καὶ ὁ πᾶς οὗτος κόσμος καὶ ὁ ἄνθρωπος» (1).

Ὁ ἄνθρωπος ὡς λογικὴ ψυχὴ ὀργανικῶ σώματι χρωμένη ἀναβιώσεται μετὰ τοῦ σώματος μεθ' οὗ ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἔζησεν, ὅταν ἔλθῃ ὁ τεταγμένος χρόνος τῆς κρίσεως. Τῆς ψυχῆς ἀφισταμένης τοῦ σώματος καὶ τῆς ἀρμονίας λυομένης τοῦ διαλυομένου καὶ διατκεδαννυμένου σώματος τὰ στοιχεῖα οὐκ ἀπόλλυνται, ἀλλὰ μένουσι καὶ συνδιασώζονται μετὰ τῆς τοῦ ἡμετέρου σώματος ἀφορμῆς, μετὰ τῆς ἐν τῷ σώματι λανθανούσης δυνάμεως. Διότι τὸ σῶμα συνίσταται ἐξ ὕλης καὶ εἶδους. Ἄν δὲ ὁ σῖτος σπειρόμενος φθείρηται μὲν καὶ ἀποθνήσκη, ἀλλ' ὁ δημιουργικὸς αὐτοῦ λόγος ἀθάνατος διαμένων τὸν σῖτον αὐθις ἀναβιώσεται ποιῆ, ἂν ἐν τοῖς θνητοῖς ὁ τοῦ εἶδους λόγος ἀθάνατος, πολλῶ μᾶλλον τῆς ἀϊανάτου ψυχῆς ἀθάνατος ὁ λόγος ὅταν δ' ὁ δημιουργὸς καλῆ, συλλέγων ὁ τῆς ψυχῆς λόγος τὰ τοῦ σώματος στοιχεῖα ἀναστήσει καὶ κοσμήσει τὸ σῶμα οἷον ἦν πρότερον ἅτε δὴ τῆς ψυχῆς μεμνημένης τοῦ οικείου εἶδους (2)· ἢ μὲν ὕλη φθείρεται καὶ ὑφίσταται διαφόρους μεταβολάς, ἀλλὰ τὸ εἶδος μένει τὸ αὐτό. Τὸ ἡμέτερον σῶμα ἀφοῦ τὸ πρῶτον ἐγεύσατο τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἔδει καὶ ἀθανασίας μεταλαγχάνειν. Ἀλλὰ τὸν ἄνθρωπον ἀνάγκη

(1) Αἰν. 58, 18 κ. ἐφ.

(2) Πρὸς Γρηγόρ. Νύστης περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου σελ. 227 Κεφ. ΚΖ. Β ἔκδ. Migne καὶ Αἰν. 5. 6 κ. ἐφ.

ἀναλαμβάνειν τὸ αὐτὸ σῶμα ἐν τῇ μελλούσῃ κρίσει ἵνα ἂν μὲν κακῶς ἐν τῷδε τῷ βίῳ ἔζησε τὸ αὐτὸ σῶμα καὶ τῶν τῆς ψυχῆς συμφορῶν κοινωνοῦν ποινὰς δῶσθαι ἐφ' οἷς ἤμαρτεν, ἂν δὲ κοσμίως καὶ προσηκόντως ἵνα ἀμειβόμενον ἀπολαύσῃ τῶν ἀγαθῶν τῆς ψυχῆς. Καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὸν Αἰνεῖαν στεροῶς τοῦ δόγματος τῆς ἐκκλησίας ἐχόμενον.

Ὁ Αἰνεῖας δισχυρίζεται ὅτι «οὐδὲν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γενόμενον παντελῶς θνητόν»⁽¹⁾ τὸ σῶμα διαλύεται μὲν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, ἀλλ' ὁ δημιουργικὸς λόγος μένει ἀθάνατος καὶ τῆς προθεσμίας παρούσης ἐκ τῆς ἀμόρφου ὕλης μετασχηματίζει τὸ οἰκεῖον εἶδος ὡς ὁ τῶν φυτῶν λόγος μεταβάλλει τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ οἰκεῖον εἶδος εἰς πικρὸν ἢ ἠδὺν χυμὸν, εἰς ἐρυθρὸν ἢ χλωρὸν χρῶμα εἰς εὐώδη ἢ οὐκ εὐώδη ὁσμῆν. Τὸν ἀνωτέρω ὅμως δισχυρισμὸν περιορίζει ὁ Αἰνεῖας λίαν τῶν ἀλόγων ζώων ἢ ψυχῆ, λέγει, οὐκ ἐστὶν ἀθάνατος οὐδὲ δύναται διεγείρειν τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος ὡς συνδιαλυομένη τῷ σῶματι, καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἄλογος οὔσα. Καὶ ἢ μὲν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐστὶν ἀθάνατος ὡς πλάσμα αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ, ἐνῶ ἢ τῶν ἀλόγων ζώων γενέσεις ὀφείλονται τοῖς στοιχείοις, προστάσσοντος τοῦ Θεοῦ, ἐστὶν ἔμμεσος οἶονεὶ τοῦ Θεοῦ δημιουργία. Ὅτι ταῦτα ἐκ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας εἰλημμένα εἰσὶν, ἐστὶν ὀφθαλμοφανές⁽²⁾.

(1) Αἰν. 56 15

(2) Πλάτ. Τίμ. 41c: Ἴνα οὖν θνητὰ τε ἢ τό τε πᾶν τότε ὄντως ἅπαν ἢ, τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζώων δημιουργίαν μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύνχμιν περὶ τὴν ὑμετέρων γέμετιν.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ θνητοῦ σώματος εἰς ἀθάνατον, λέγει ὁ Αἰνεῖας, οὐκ ἐστὶν ἀπίθανος· ὡς τὴν ψάμμον καὶ τὸ νίτρον εἰς ὕελον, τὸν κασσίτερον δὲ καὶ ἄργυρον οἱ περὶ τὴν ὕλην σοφοὶ εἰς χρυσὸν μεταβάλλουσιν, οὕτω καὶ τὴν τοῦ σώματος ἐπὶ τὰ κρείττω μεταβολὴν, δηλ. ἐπὶ τὸ ἀθάνατον ὡς λίαν πιθανὴν καὶ ἤκιστα ἀδύνατον ἀποδεκτέον. Ἄλλ' ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀναστήσεται μετὰ τοῦ σώματός ἐστι βέβαιον ἅφ' οὗ καὶ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ ἀναχωρηταὶ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας πρότυπα, «νεκροὺς ἀναβιῶναι πεποιήκασι ταύτην ἱκανὴν ἀποδείξιν τοῦ δόγματος παρρησιφέροντες»⁽¹⁾.

Περὶ τοιούτων νεκρογερεσιῶν διηγεῖται πολλὰ ὁ Αἰνεῖας ὧν τινὰς καὶ ἰδίους ὄμμασιν εἶδεν, τυφλῶν τὴν ἀγλὺν τῶν ὀφθαλμῶν διαλυθεῖσαν ὡς ἐκ θαύματος, ἀνθρώπων ἐκ ριζῶν ἀνασπασθείση γλώσση σαφέστατα διαλεγόμενων ἤκουσε κτλ.

Τὴν σοφίαν καὶ δύναμιν τοῖς σοφοῖς τούτοις ἀναχωρηταῖς⁽²⁾ οὐχὶ Ἑλλήνων τις ἔδωκεν ἢ Ἰταλὸς ἢ Χαλδαῖος ἢ Αἰγύπτιος ἀλλ' αὐτὸς ὁ λόγος ἄνθρωπος γενόμενος ὅστις ἀναστήσας αὐτὸς πρῶτον τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἐπαγγέλλεται καὶ ἡμῖν τὴν ἀθανασία ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ.

(1) Αἰν. 73, 15 κ. ἐφ.

(2) Περὶ τὴν Γάζαν ἤκουζεν ὁ μοναχικὸς βίος εἶπερ που καὶ ἄλλοι: Stark Gaza σελ. 616 κτλ.

ἵνα ἐναργέστερον καταδείξω τὴν στενὴν σχέσιν τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν πλατωνικὴν καὶ νεοπλατωνικὴν σχολὴν παρατίθημι κατ' ἀντιμωλίαν ἐνταῦθα τὰς τοῦ Αἰνείου πλατωνικὰς καὶ πλωτινικὰς παρεμβολὰς πρὸς τὸ τούτων κείμενον.

Αἰνείας πλατωνίζων. (1)

Αἰνείας

Πλάτων.

30,11 Εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ θάνατος τοῦ παντός ἀπαλλαγὴ, ... νῦν δέ, ἐπεὶπερ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ κτλ.

30,16 Εἰς Τάρταρον πεσοῦσα (ἡ ψυχὴ) ἔθεν οὔποτε ἐκθήσεται.

40,15 Τὴν δὲ ἄνανδρον καὶ ῥάθυμον (ψυχὴν) καὶ ἀνόητον καὶ λάλον, καὶ διαταράττουσαν μὲν τὸ θέατρον, τοὺς δὲ νόμους συγχέουσιν, μισήσας, εὐθὺ τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ τῆς τίσεως δεσμωτήριον ἀπέπεμψεν ἔθεν ἀποδιδράσκειν οὐ θέμις.

51, 6 Ἀγαθῷ γὰρ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς φθόνος.

Εἰ μὲν γὰρ ἦν ὁ θάνατος τοῦ παντός ἀπαλλαγὴ, ... νῦν δ' ἐπειδὴ ἀθάνατος φαίνεται οὔσα κτλ.

...Τούτους δὲ (τοὺς κακούργους) ἡ προσήκουσα μοῖρα ρίπτει εἰς Τάρταρον ἔθεν οὔποτε ἐκβαίνουσι ... καὶ ὑπὸ ἐξουσίας καὶ τρυφῆς καὶ ὕβρεως καὶ ἀκρατίας τῶν πράξεων ἀσυμμετρίας τε καὶ αἰσχροτήτος γέμουσαν τὴν ψυχὴν εἶδεν· ἰδὼν δὲ ἀτίμως ταύτην ἀπέπεμψεν εὐθὺ τῆς φρουρᾶς, οἳ μέλλει ἐλθοῦσα ἀνατλήναι τὰ προσήκοντα πάθη.

Ἀγαθὸς ἦν (ὁ Θεός), ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος.

Φαιδ. 107C

Φαιδ. 113E

Γοργ. 525A

Τίμ. 29 E

51, 7 Οὐρανὸν δὲ ἔθεν ὁ χρόνος ἄρχεται....

54,20 Τί δέ; τὸ καλῶς συνδεθὲν καὶ ἄρμωσθὲν λύειν σοφίας εἶναί σοι δοκεῖ; [Θεόφ.]

60,14 Ἄλλ' ἀκούεις οἷα τὰ περὶ τὰ μνήματα σκιοειδῆ φαντάσματα; ταῦτά ἐστι τὰ ἀερώδη τῶν ψυχῶν σώματα ἃ δὴ εἰδῶλα καλεῖται. [Θεόφ.]

70, 5 Τῶν δὲ ἀλόγων ζώων τὴν γένεσιν τοῖς στοιχείοις ἐξάγειν προσέταττε.

78,10 Μὴ καθαρῷ γὰρ καθαρῷ ἐφάπτεσθαι οὐ θεμιτὸν εἶναι νομίζεται.

Χρόνος δ' οὖν μετ' οὐρα- Τίμ. 38 B
νοῦ γέγονεν

Τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν Τίμ. 41 B
λυτὸν τό γε μὴν καλῶς ἄρμωσθὲν καὶ ἔχον εὖ λύειν ἐθέλειν κακοῦ.

...ὥσπερ λέγεται, περὶ τὰ Φαιδ. 81 D
μνήματά τε καὶ τοὺς τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ καὶ ὄφθη ἄττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα οἷα παρέχονται αἰ τοιαῦται ψυχὰι εἰδῶλα...

...τῶν δὲ θνητῶν τὴν γέ- Τίμ. 69 C
νεσιν τοῖς ἐαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξε.

Μὴ καθαρῷ γὰρ καθαρῷ Φαιδ. 67 B
ἐφάπτεσθαι μὴ οὐ θεμιτὸν ἦ.

Πρβλ. καὶ σ. 9 σημ.

Αἰνεΐας πλωτινίζων.

Αἰνεΐας

Πλωτῆνος

5, 4 Ὁ μὲν γὰρ Ἡράκλειτος διαδοχὴν ἀναγκαΐαν τιθέμενος ἄνω καὶ κάτω τῆς ψυχῆς τὴν πορείαν ἔφη γίνεσθαι κτλ.

Ὁ δὲ Ἐμπεδοκλῆς ἐκφοβεῖ νόμον εἶναι λέγων ταῖς ψυχαῖς ἀμαρτούσαις ἐνταῦθα πεσεῖν... ὑποδεικνύς ἠρέμα ὃ καὶ Πυθαγόρας ἠνίττετο.

Ὁ δὲ γε Πλάτων ὁ ἡμέτερος πρόγονος πολλά τε καὶ καλὰ ψυχῆς περὶ διαλέγεται περὶ τε τῆς πορείας καὶ πολλαχῆ λέγων, οὐ ταῦτα πανταχῆ λέγει... (κ. 7, 1 ἐφ. μέχρι σ. 7)... ἠβούλετο γὰρ ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ αὐτοῦ δεικνύναι ὅσα περ ἐν τῷ νοητῷ προὔπαρχει. [Θεόδωρ]

25, 9 Εἰ δὲ τὰ ἔσχατα, ὅτι μὴ πρῶτα, διαγράψοιμεν, οὐκ

Ὁ μὲν γὰρ Ἡράκλειτος... 4,8,1 468
ἀμοιβὰς τε ἀναγκαΐας τιθέμενος ἐκ τῶν ἐναντίων ὁδὸν τε ἄνω καὶ κάτω εἰπῶν κτλ.

Ἐμπεδοκλῆς τε εἰπὼν ἀμαρτανούσαις νόμον εἶναι ταῖς ψυχαῖς πεσεῖν ἐνταῦθα... τασούτον παρεγύμνου ὅσον καὶ Πυθαγόρας, οἶμαι, καὶ οἱ ἀπ' ἐκείνου ἠνίττοντο ...

Λεῖπεται δὲ ἡμῖν ὁ θεῖος Πλάτων ὃς πολλά τε καὶ καλὰ περὶ ψυχῆς εἶπε περὶ τε ἀφίξεως αὐτῆς πολλαχῆ εἶρηκεν ἐν τοῖς αὐτοῦ λόγοις ... οὐ ταῦτα λέγων πανταχῆ φανεῖται ... ἐπειδὴ ἔδει ὅσα ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ τὰ αὐτὰ ταῦτα γένη ζώων καὶ ἐν τῷ αἰσθητῷ ὑπάρχειν.

ἢ... ἢ ὅλως οὐκ αἰτιατέον, 3,3,3 ὥσπερ οὐδὲ ἐπὶ φυτῶν γε- 272

ἂν φθάνοιμεν πᾶσαν τάξιν διαλύοντες; Φέρε γάρ· εἰ τὸν λίθον ἐκβάλλειν ἐθέλομεν, ὅτι μὴ καρπούς οἶα τὰ φυτὰ δίδωσι, τὰ δὲ φυτὰ διαβάλλειν, ὅτι μὴ τὴν γῆν οἶα βοῦς ἐργάζεται, τὸν δὲ βοῦν κακίζειν (οὐ γὰρ τῷ γεωργῷ παραπλησίως βούλεται) ὃ δὲ γεωργὸς αὐτὸς ἀπελαυνέσθω ὅτι μὴ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐξ ἴσου τροφῆς ἠμέλησεν· εἴθ' ὑπ' ἀλόγου σοφίας μέγρι τῶν θείων ἀναβαίνοι τις, ὡς οὐδὲ αἱ ἄνω δυνάμεις δημιουργεῖν, ἀλλὰ τῷ δημιουργῷ διακονεῖν ἐτάχθησαν.

25,26 ... Καὶ ὁ λέων καλὸς κἂν ἐπίοι κατὰ λόγον τῆς ἀλόγου ζωῆς ...

27,24 Καὶ τὸ ἀπερριμμένον εἰκῆ καὶ τοῖς ἄλλοις ἄχρηστον ἐκκαθαίρων καὶ συναρμύζειν ἀναγκάζων καὶ πρὸς τὸ ὅλον συντάπτων.

28,25 Ἐνίοτε δὲ σπεύδει μὲν πρὸς ἀρετὴν ὁ ἄνθρωπος,

νέσεως, ὅτι μὴ αἰσθάνεται ἢ ἐπὶ ζώων τῶν ἄλλων, ὅτι μὴ ὡς ἄνθρωποι ἔχουσι ταῦτόν γὰρ τοῦτο τῷ διατὶ ἄνθρωποι οὐχ ἔπερ θεοί. 3,2,3

Καὶ τὰ μὲν τοῦ εἶναι 257 μετέγειν δοκεῖ μόνον, τὰ δὲ τοῦ ζῆν, τὰ δὲ μᾶλλον ἐν τῷ αἰσθάνεσθαι, τὰ δὲ ἤδη λόγον ἔχει, τὰ δὲ πᾶσαν ζωὴν. Οὐ γὰρ τὰ ἴσα ἀπαιτεῖν δεῖ τοῖς μὴ ἴσοις· οὐδὲ γὰρ δακτύλων τὸ βλέπειν, ἀλλὰ ὀφθαλμῶν τοῦτο δακτύλου δὲ ἄλλο, τὸ εἶναι οἶμαι δακτύλῳ καὶ τὸ αὐτοῦ ἔχειν.

Ζώων δὲ εἰς ἄλληλα ἀ-3,2,4 ναγκαῖαι αἱ ἐπιθέσεις καὶ 257 φθοραί.

Καὶ οὐκ ἀχρεῖα δὲ οὐδὲ 3,2,5 ταῦτα εἰ: σύνταξιν καὶ συμ. 258 πλήρωσιν τοῦ ὅλου.

Ἀνθρώπων δὲ εἰς ἀλ-3,2,4 λήλους ἀδικίαι ἔχοιεν μὲν 258

SISMANOGLIO

ὤλισθε δὲ, καὶ τι παράνομον ἢ διεπράξατο ἢ διενοήθη.

29,17 Καὶ οὐ διὰ τοῦτο κακὸν ἐγένετο ὡς ἂν συνταχθεῖη, ἀλλ', ἐπειδὴ ἐγένετο παρ' ἡμῶν, ἀπὸ τῆς προνοίας συνετάπτετο. Δύναμις δὲ καὶ τοῦτο μεγάλη, καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρήσασθαι, καὶ τοῖς ἐξ ἡμῶν ἀμόρφοις γενομένοις καὶ μορφᾶς ἐτέρας συντελεῖν δύνασθαι.

32, 7 Ἐχω δέ σοι καί ἕτερον λόγον ἀπόρρητον διεξιέναι. Οὐ τὸ παρὸν μόνον βλέπει τῆς προνοίας ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ τὸ μέλλον γίνεσθαι, καὶ οἷς προσήκει τὴν ἀξίαν ἐκείθεν τάττει· τὸν μὲν γενέσθαι δοῦλον ἀφῆκε (χαλεπὸς γὰρ ἂν δεσπότης ἐφάνη), τὸν δὲ πένητα καταλέλοιπε (κακῶς γὰρ ἂν ἐχρήσατο τῷ πλούτῳ)· ὁ δὲ (ἡμελλε γὰρ ἐξαπατᾶν καὶ κολακεύειν

ἂν αἰτίαν ἔφεσιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀδυναμία δὲ τοῦ τυχεῖν σφαλλόμενοι ἐπ' ἀλλήλους τρέπονται.

Καὶ οὐ γέγονε τὰ κακὰ 3,2,5, 259 διὰ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι χρῆται καὶ αὐτοῖς εἰς δέον, ἐπεὶ περ ἐγένετο, εἴρηται. (3, 2, 4) Τοῦτο δὲ δυνάμει μεγίστης, καλῶς καὶ τοῖς κακοῖς χρῆσθαι δύνασθαι καὶ τοῖς ἀμόρφοις γενομένοις εἰς ἕτερας μορφᾶς χρῆσθαι ἱκανὴν εἶναι.

Ἐπεὶ οὐδ' ἐκεῖνον ἀπο- 3,2,13 264 βλητέον τὸν λόγον, ὅς οὐ πρὸς τὸ παρὸν ἐκάστοτέ φησι βλέπειν, ἀλλὰ πρὸς τὰς πρόσθεν περιόδους καὶ αὐτὸ μέλλον, ὥστε ἐκείθεν τάττει τὴν ἀξίαν καὶ μετατιθέναι ἐκ δεσποτῶν τῶν πρόσθεν δούλους ποιοῦντα, εἰ ἐγένοντο κακοὶ δεσπότες, καὶ ὅτι σύμφορον αὐτοῖς οὕτω, καὶ εἰ κακῶς ἐχρήσαντο πλούτῳ πένητας,

καὶ ὀξέως τὸν προσπεσόντα (θηρεῦειν) συνεθλάσθη τὴν κεφαλὴν....

32,26 ... ὡς ἂν μάθοιμεν τῆ τοῦ ἀμόρφου παραθέσει οἷον τὸ κάλλος...

33,20 Ὅλως δὲ πενία καὶ νόσος καὶ τὰ λεγόμενα κακὰ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς οὐδὲν ... τοῖς δὲ φαυλοτάτοις συμφορὰ νομίζεται.

34, 2 Οὐ γὰρ ἔδει τὴν πρόνοιαν οὕτως εἶναι, ὡς μηδὲν ἡμᾶς εἶναι· πάντα γὰρ οὐσης προνοίας, οὐδὲν ἂν εἴη· τίνας γὰρ ἂν εἴη, εἰ μόνον εἴη τὸ θεῖον;

34,13 Καὶ οὐδὲ ταῦτα παντελῶς ἄχρηστα τῷ παντί· ἔλεγχος γὰρ ἀκολασίας γίγνεται καὶ ἐγείρει καὶ ἐρηγορέναι τοὺς ἄλλους ἀναπείθει....

34,23 Οὗτος τῆς προνοίας ὁ λόγος, ὃν οὐδεὶς μέμφεται, πλὴν ἀλογία χρώμενος, ὥσπερ οἱ τῆς γραφικῆς ἄπει-

καὶ [ἔτι] ἀγαθοῖς οὐκ ἀσύμφορον πένησιν εἶναι....

... Καὶ μανθάνειν δὲ ποιεῖ 3,2,5 259 οἷον ἀγαθὸν ἀρετὴ παραθέσει κακῶν.

Πενία δὲ καὶ νόσοι τοῖς 3,2,5, μὲν ἀγαθοῖς οὐδὲν, τοῖς δὲ 258 κακοῖς συμφορὰ.

Οὐ γὰρ δὴ οὕτω τὴν 3,2,9 πρόνοιαν εἶναι δεῖ, ὥστε 262 μηδὲν ἡμᾶς εἶναι· πάντα δὲ οὐσης προνοίας καὶ μόνης αὐτῆς οὐδ' ἂν εἴη· τίνας γὰρ ἂν ἔτι εἴη; ἀλλὰ μόνον ἂν εἴη τὸ θεῖον.

Καὶ οὐκ ἀχρεῖα δὲ οὐδὲ 3,2,5 258 ταῦτα παντάπασιν εἰς σύνταξιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ ὅλου.... καὶ γὰρ ἐρηγορότας ἐποίησε καὶ νοῦν καὶ σύνεσιν ἐγείρει....

... Οὕτως οὐδ' ὁ λόγος πάν- 3,2,11 263 τα θεοῦς εἰργάζεταιτο.... οὐ φθόνῳ ἀλλὰ λόγῳ ποικίλιαν νοερὰν ἔχοντι. Ἡμεῖς

ροι τὰ ποικίλα καὶ γλαφυ-
ρά καὶ χαρίεντα τῆς τέχνης
κακίζουσιν.

56, 3 ... τελείου γὰρ λόγου καὶ
δημιουργοῦ μὴ μόνον διά-
φορα ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀλ-
λήλοις ἐναντία, οἷον λευ-
κὸν καὶ μέλαν, καὶ θερμὸν
καὶ ψυχρὸν, καὶ ἀθάνατα
καὶ θνητά....

δὲ, ὥσπερ οἱ ἄπειροι γρα-
φικῆς τέχνης αἰτιῶνται, ὡς
οὐ καλὰ τὰ χρώματα παν-
ταχοῦ....

... ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν τῷ
παντὶ τὰ ἐναντία, οἷον λευ-
κὸν μέλαν, θερμὸν ψυχρὸν,
καὶ δὴ πτερωτὸν ἄπτερον,
ὑπόπουν ἄπουν, λογικὸν ἄ-
λογον.... ὥστε ἄκρως ἕτε-
ρον ποιῶν καὶ τὰ ἐναντία
ποιήσῃ ἐξ ἀνάγκης καὶ τέ-
λειος ἔσται, οὐκ εἰ διάφορα
μόνον, ἀλλ' εἰ καὶ ἐναντία
ποιεῖ εἶναι ἑαυτὸν (ὁ λόγος).

3,2,16
268

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δείκνυται ὅτι ὁ Αἰνεΐας ἀνήκει εἰς
τὴν χορείαν ἐκείνην τῶν φιλοσοφούντων χριστιανῶν, οἵ-
τινες τὴν φιλοσοφικὴν αὐτῶν μόρφωσιν ἐπὶ τῶν βάρθρων
τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς προσκτησάμενοι πολεμοῦσι
μὲν τὴν θρέψασαν μητέρα τοῖς ἰδίοις πτεροῖς ἀλλὰ τε-
λείως οὐ δύνανται ἀπαλλαγῆναι φιλοσοφικῶν δογμάτων
τῆς εἰς ἣν ἐφοίτησαν σχολῆς ἀντικρυσ πρὸς τὴν χριστια-
νικὴν διδασκαλίαν ἀντικειμένων. Συνέσιος, Αἰνεΐας ὁ Γα-
ζαῖος, Ζαχαρίας ὁ Σχολαστικὸς, Προκόπιος ὁ Γαζαῖος,
Ἰωάννης ὁ Φιλόπρονος πάντες οὗτοι ὑπὲρ τοῦ χριστιανι-
σμοῦ κατὰ τῶν νεοπλατωνικῶν ἀγωνίζονται, τὴν χρι-

στιανικὴν ὁμῶς διδασκαλίαν ἐλληνικαῖς δόξαις μιγνύον-
τες ἐν τισιν ἀποπτύουσιν ὡς ἀγελαίαν, ἢ διαστρέφουσιν
ἐπὶ τὸ πλατωνικώτερον ὑποτυπώσασθαι αὐτὴν πειρώμενοι.

Ὁ Πρόκλος κατὰ τὸν 5ον αἰῶνά ἐστιν ὁ σηματοφόρος
τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ τοῦ κατὰ τῶν χριστιανῶν πολέμου·
κατ' αὐτοῦ ἐπομένως βάλλουσι καὶ οἱ τοῦ χριστιανισμοῦ
ὑπερασπισταὶ διαρρήδην μὲν Προκόπιος ὁ Γαζαῖος πολε-
μεῖ τὴν θεολογικὴν αὐτοῦ στοιχειώσιν καὶ Ἰωάννης ὁ
Φιλόπρονος τὰ 18 ἐπιχειρήματα κατὰ χριστιανῶν, πιθα-
νώτατα δὲ καὶ ὁ Αἰνεΐας ἐν τῇ καταπολεμήσει τοῦ περὶ
αἰδιότητος τοῦ κόσμου δόγματος κατὰ τοῦ Πρόκλου στρέ-
φει τὰ βέλη.

Ἀνακεφαλαιωσώμεθα τὰ προειρημένα περὶ Αἰνεΐου καὶ
τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ· περὶ τὸν Πλάτωνα καὶ Πλωτί-
νον ἐλέγχεται ἐπιμελῶς σπουδάσας, ἀφ' οὗ τὸν μὲν Πλά-
τωνα διδάσκει τοὺς νεοπλατωνικοὺς ἐσφαλμένως ἐρμη-
νεύοντας αὐτὸν ἢ πολεμεῖ αὐτούς διὰ τοῦ Πλάτωνος, (1)
περὶ δὲ τῆς διαλεκτικῆς τοῦ Πλωτίνου παραδίδοται ὅτι
ἰδίαν συγγραφὴν συνετάξατο (2).

Ἄλλ' ὡς φιλόσοφος πολεμιστῆς τοῦ ἐθνισμοῦ ἐστὶ μέ-
τριος. Εἰς σκωπτικὴν μᾶλλον ἢ αὐστηρὰν κριτικὴν ὑπο-
βάλλει τὸ περὶ προβοιότητος καὶ μετεμψυχώσεως τοὺς ἐναν-
τίον λόγους ἀρυόμενος ἐκ προγενεστέρων, διασύρων δὲ ὄλω

(1) Αἰν 45, 8. 51, 21. 53, 23. Πρβλ. καὶ Ζηχαρ. 107, 5.
«Τοῦ σοφοῦ Πλάτωνος τὰς δόξας ἀνασκευάζειν ὑμεῖς μεμαθήκατε καί-
τοι γε μαθητιᾶν αὐτῷ ἐπαγγελόμενοι» κτλ.

(2) Ἴδε Alf. Ciaconius Bibliotheca libros et scriptores
ferme cunctos ab initio mundi ad annum 1583 σελ. 41.

SISMANOGLIO
MEGARO

τῷ θυλάκῳ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ δόγματος τούτου. Αἱ ἀντιρρήσεις πρὸς τὴν περὶ ἀναμνήσεως θεωρίαν τοῦ Πλάτωνος εἰσι καίριαι, τὸν Πλάτωνα ὅμως θεωρεῖ καὶ ὁ Αἰνεῖας ὡς τὴν τῶν Χαλδαίων καὶ Αἰγυπτίων σοφίαν εἰσφέροντα τῇ Ἑλλάδι. Ἐν τῇ ὑπεραπολογία τῶν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ κακῶν δείκνυται τρανότατα ἐκ τῆς κατὰ λέξιν μεταγραφῆς ὄλων χωρίων ὅτι τῷ Πλωτίνῳ διδασκάλῳ ἐχρήσατο. Ἐν παρόδῳ δ' εἰρήσθω ὅτι ἡ τοιαύτη μεταγραφὴ ἐπήνεγκεν ἀτοπίας καὶ ἀσυναρτησίας εἰς τὰς δοξασίας τοῦ Αἰνείου διότι τὸν Πλάτωνα λ. χ. συμπιλῶν μεταγράφει ἔστιν ὅτε καὶ τινα ὅλως πρὸς τὰς δόξας αὐτοῦ ἀντίθετα καὶ τοῦτο τῆς καλλιρρημοσύνης καὶ τερθρείας ἕνεκα. Ἴνα τὸν λόγον αὐτοῦ πλατωνικῶ φρασειδίῳ κοσμήσῃ, λέγει ὅτι αἱ ἐν τῷ ἄδῃ ποιναὶ εἰσιν αἰώνιοι (Αἰν. 30,16 μεταγράφ. Φαίδωνος 113 E)¹ ἐνῶ κυρίως ὅλως ἐναντία πρὸς τὴν αἰωνιότητα τῶν ποινῶν ἢ πεποιθήσεις αὐτοῦ ἐστί. (Πρόβλ. σελ. 58,1) ⁽²⁾

Αἱ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἀποδείξεις εἰσὶ τοῦτο μὲν ἀπηγήματα τῶν πλατωνικῶν αὐτοῦ μελετῶν, τοῦτο δὲ μέτρια· ἀφοῦ ὁ αὐτὸς θεὸς τοὺς ἀγγέλους καὶ τὴν ψυχὴν ἐδημιούργησεν οἱ δὲ ἄγγελοὶ εἰσιν ἀθάνατοι, ἔπε-

(1) Τὸ ἐν σελ. 40,18 ἐστὶν ἀπήχησης τοῦ Πλάτ. Γοργ. 523 B καὶ 525 B,C.

(2) Ἐπὶ τοῦ Αἰνείου ἐφαρμόζεται — mutatis mutandis — ὅ,τι ὁ εὐφυὴς Γαλάτης Courier περὶ Πλουτάρχου λέγει: il se moque des faits et n'en prend que ce qui lui plaît, n'ayant souci que de paraître habile écrivain. Il ferait gagner à Pompée la bataille de Pharsale si cela pouvait arrondir tant soit peu sa phrase.

ται, λέγει, καὶ περὶ τῆς ψυχῆς τὸ αὐτό· ἀλλ' ἢ πρότασις τοῦ συλλογισμοῦ ἐστὶ μόνον τῇ εὐσεβεῖ χριστιανικῇ συνειδήσει, τῇ τοῦ δόγματος στερρῶς ἐχομένη, ἀποδειγμένη, εἰ δ' ἄλλως χρήζει ἀποδείξεως. Ἐτέραν ἀποδείξιν ἐπάγεται τὴν a fortiori: εἰ ἐν τοῖς θνητοῖς ὁ τοῦ εἶδους λόγος ἀθάνατος (ὡς λ. χ. ἐν τοῖς φυτοῖς τὸ σπέρμα σπειρόμενον διασώζει τὸ φυτὸν) ἤπου γε τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀθάνατος ὁ λόγος καὶ οὔποτε χρόνῳ διόλλυται (σελ. 65.66). Συμφώνως τῷ δόγματι οἷον διεμορφώθη μετὰ τοὺς περὶ τὸν Πελάγιον διαπληκτισμοὺς παραδέχεται ὅτι ἡ ψυχὴ πλάσσεται κατὰ τὴν μετὰ τοῦ σώματος ἔνωσιν αὐτῆς.

Πολεμῶν τὸ περὶ τῆς ἀιδιότητος δόγμα δείκνυται κρείσσων ἑαυτοῦ· οἱ μετ' αὐτὸν Ζαχαρίας καὶ Φιλόπονος χρῶνται τῷ Αἰνεῖα διδασκάλῳ ὁ μὲν ἐν τῷ διαλόγῳ «Ἀμμωνίῳ» ὁ δὲ ἐν τῷ κατὰ Πρόκλου περὶ ἀιδιότητος κόσμου. Κατὰ τῆς ἐνστάσεως ὅτι ὁ θεὸς πρὸ τῆς δημιουργίας ἦν ἀργὸς—ἂν μὴ τὸν κόσμον ἀγέννητον παραδεχθῶμεν—προβάλλει ὅτι προτέρα ἐστὶ ἡ δημιουργία τοῦ ὑπὲρ αἰσθησιν κόσμου ὡς πρὸ τοῦ χρόνου γενομένη, ἐπομένως ὁ θεὸς οὐκ ἦν ἀργὸς ὡς ἐργαζόμενος τὰ νοητὰ· συμφώνως δὲ τῷ Πλάτωνι παραδέχεται ὅτι «χρόνος μετ' οὐρανοῦ γέγονε» (Τίμ. 38B.) Ταῦτά κατὰ τῆς ἀνωτέρω ἐνστάσεως λέγουσι καὶ ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ Φιλόπονος ⁽¹⁾ (ὅστις δεικνύει πρόοδον καθ' ὅσον ταυτίζει τὴν ἐνέργειαν

(1) Ἰωάν. Φιλοπ. κατὰ Πρόκλου περὶ ἀιδιότητος. IV, 16 ed. Trincavel. Venet. 1535.

τῆ προνοίᾳ τοῦ Θεοῦ· τὸ πᾶν ὑπάρχει ἐν τῷ Θεῷ, λέγει, ἀπ' αἰώνων ἐν τῇ προνοούσῃ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ).

Ἄλλ' ὁ Αἰνείας ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ αἰδίων καὶ ἄφθαρτον τοῦ κόσμου πολεμῶν ἀφ' ἑτέρου δὲ ἰσχυριζόμενος ὅτι «οὐδὲν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγόμενον παντελῶς θνητὸν» (56,15) ἐμπλέκεται εἰς ἀντίφασιν ἢ ἵνα ἀποφύγῃ—καταφεύγων εἰς τὸν Πλάτωνα—παραδέχεται ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου οὐκ ἐγένετο ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀλλ' ἐμμέσως διὰ τῶν στοιχείων. Ἄλλὰ διαρρήδη παραδεχόμενος τοῦτο μὲν τοὺς ἀγγέλους ὡς πρὸ τῶν αἰώνων ποιηθέντας (σελ. 51,2 «καὶ τὰς νοεράς οὐσίας πρὸ τοῦ χρόνου πεποίηκε καὶ συνέταττε») —καὶ τοῦτο διότι συγγέει αὐτοὺς πρὸς τὰ πλατωνικὰ εἶδη—τοῦτο δὲ ὅτι ἡ δημιουργία τῶν ἀλόγων ζώων ὀφείλεται τοῖς στοιχείοις προστάττοντος τοῦ Θεοῦ (Αἰν. 70,6)—ἀπαραλλάκτως ὡς ἐν Τιμαίῳ 41 ὁ Πλάτων τὸ περὶ δημιουργίας δόγμα ἐκτίθησι—παραδόξως πως νοεῖ κατὰ πλατωνικὸν ὅλως τρόπον ὑποτυπούμενος τὴν μωσαικὴν περὶ δημιουργίας ἱστορίαν.

Ἐν τῇ περὶ ἀναστάσεως διδασκαλίᾳ κατὰ πόδας ἀκολουθεῖ Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης. Ὡς τὰ διεσκευασμένα μέρη τοῦ ὑδραργύρου, λέγει ὁ Γρηγόριος, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἀναγεόμενα αὐτομάτως συσσωματοῦνται οὕτω συμβήσεται καὶ περὶ τὸ ἀνθρώπινον σύγκριμα⁽¹⁾. Ταῦτά λέγει καὶ ὁ Αἰνείας ὡς παράδειγμα φέρων χαλκοῦν ἀνδριάντα κατακερματισθέντα ὃν καταλλήλως τις συγχωνεύσας δύναται ἐπαναγαγεῖν εἰς τὸ πρότερον εἶδος. Ἐν γένει δὲ

(1) Περὶ κητσκευῆς ἀνθρώπου σελ. 227 (Migne).

ὅλη ἡ περὶ ἀναστάσεως θεωρία τοῦ Αἰνείου ἐκ τοῦ Γρηγορίου ἐστὶν εἰλημμένη ὡς ἔστιν ἰδεῖν καὶ ἐκ τῆς συμφωνίας τοῦ λεκτικοῦ⁽²⁾. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δείκνυται ὅτι ὁ Αἰνείας οὐκ ἦν μὲν κρατερός ἀίχμητῆς ἐν τῷ κατὰ τῶν ἐθνικῶν πολέμῳ ἀλλὰ πολλὰ τρωτὰ καὶ καταγέλαστα τῆς νεοπλατωνικῆς σχολῆς ἀποκαλύψας συνεισήνεγκε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεοφράστῳ τὸν ἑαυτοῦ ἔρανον ἐξ ἐρασιτεχνίας μᾶλλον ἢ ἐκ θρησκομανίας εἰς σύνταξιν αὐτοῦ παρορμηθεῖς· διότι ἦν μὲν χριστιανός, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον σοφιστής.

(2) Πρβλ. Περὶ κητσκ. ἀνθρ. σελ. 226-228 passim καὶ Αἰνείου 62,13 — 67,5 passim.

ΖΑΧΑΡΙΑΣ Ο ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΟΣ

 SISMANOGLIO
MEGARON

Ζαχαρίας ὁ Σχολαστικός.

Συγγράμματα.

1] Ἀμμώνιος. Διατρίβων ὁ Ζαχαρίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πολλὰς διαλέξεις ἐποίησατο μετὰ Ἀμμωνίου καὶ Γεσσίου τοῦ ἰατροσοφιστοῦ περὶ αἰδιότητος κόσμου ἄσ-τινας ἐξέδωκεν ἐν Βηρυτῶν διατρίβων κατὰ προτροπὴν φίλων, ἐν διαλόγῳ ἐπιγραφομένῳ Ἀμμωνίῳ ἐκ τοῦ κυρίου τοῦ διαλόγου προσώπου, Ἀμμωνίου τοῦ Ἑρμείου. Τελευταία καὶ ἀρίστη ἔκδοσις ἢ τοῦ Boissonade Paris 1836 μετὰ τοῦ Αἰνείου.

2] Ἀντίρρησις τὸν παραλογισμὸν τοῦ Μανιχαίου διελέγχουσα. Τὸ συνταγματικὸν τοῦτο συνετάξατο ὁ Ζαχαρίας ἐν Βηρυτῶν «σχολαστικὸς ὢν καὶ συνήγορος τῆς ἀγορᾶς τῆς μεγίστης τῶν ὑπάρχων» ὡς λέγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ (1). Ἡ Ἀντίρρησις ἐξεδόθη ὑπὸ Δημητρακοπούλου ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ βιβλιοθήκῃ τόμ. Α' Leipzig 1866 σελ. 1—18. Ἡ ἔκδοσις αὕτη ἀγνοεῖται τελείως ὑπὸ τῶν περὶ Ζαχαρίου γραφάντων, γνωστὸν δ' ἐστὶ τεμάχιόν τι τῆς Ἀντιρρήσεως λατινιστὶ περισωθὲν, κατὰ λέξιν μετάφρασις τῶν ἐν Ἑκκλ. Βιβλ. Δημητ. σελ. 2—

(1) Δημητρακοπούλου Ἑκκλητικστ. βιβλιοθ. Τόμ. Α' σελ. γ'.

4 ἀπό: εἰ κατὰ πάντα ἐναντίας εἶναι λέγειν μέχρι τοῦ: οὐδεμίαν χώραν δίδωσι τῇ μὴ οὐση κακία.

3]. Ἐπτὰ κεφάλαια κατὰ Μανιχαίων. Τὴν συγγραφὴν ταύτην συνετάξατο πρὸ τῆς Ἀντιρρήσεως ὡς λέγεται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἀντιρρήσεως⁽¹⁾ κεῖται δ' ἴσως ἐν τινι βιβλιοθήκῃ κεχωσμένη.

4]. Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἐκτείνεται ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ ἔτους τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐκ τριῶν μερῶν συγκειμένη, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐστὶν ἐπιτομὴ τῆς τοῦ Σωκράτους, τὸ δεύτερον τῆς τοῦ Θεοδορήτου ἱστορίας τὸ δὲ τρίτον ἴδιον περιέχον τὰ σύγχρονα αὐτῷ γεγονότα. Τοῦ χρονικοῦ τούτου περιεσώθησαν μόνον ἀποσπάσματα ἐν συριακῇ γλώσσῃ ἅτινα ὁ Mai μεθερμηνεύσας εἰς τὸ λατινικὸν ἐδημοσίευσεν ἐν Script. Vet. tom. 10. Ἐπειδὴ ὁμοῦ οἱ Γαζαῖοί εἰσι καὶ λέγουσιν ἑαυτοὺς Σύρους⁽²⁾, — τὸν Ζαχαρίαν ἀποδέχομαι Γαζαῖον (ἴδε κατωτ.)— ἴσως ὁ Ζαχαρίας τὸ χρονικὸν αὐτοῦ ἐν συριακῇ γλώσσῃ ἔγραψε, μετεφράσθη δ' εἶτα εἰς τὸ ἑλληνικόν.

Τίς ὁ Ζαχαρίας.

Ἐκ τοῦ διαλόγου Ἀμμωνίου ἐξάγονται τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ Ζαχαρίου τοῦ Σχολαστικοῦ· ὅτι ἐφοίτησεν εἰς τὰς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ φιλοσοφικὰς σχολὰς ἔνθα τὴν φιλοσοφικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν προσεκτέησεν καὶ ὅτι ἐν Βηρυτῷ ἐσπούδασε περὶ τὰ νομικὰ ὅθεν καὶ σχο-

(1) Δημητρ. Ἐκκλ. βιβλ. Τόμ. Α' σελ. δ'.

(2) Δίν. 1, 2, 3. Δίν. ἐπιστ. 18.

λαστικὸς ὠνομάσθη (εὐθὺς ἐν ἀρχῇ). Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς κατὰ τὸ ἔτος 536 γενομένης τοπικῆς συνόδου ἐν Κωνσταντινίᾳ (καθ' ἣν ὁ μὲν πατριάρχης Ἀνθιμος καθηρέθη, ἀντ' αὐτοῦ δὲ διορίσθη ὁ πρεσβύτερος Μηνᾶς) φέρεται ὑπογεγραμμένος καὶ: Ζαχαρίας τῆς Μυτιληναίων μητροπόλεως⁽¹⁾, ὡς ἐπιγραφῇ δὲ τοῦ διαλόγου: Ζαχαρίου τοῦ γενομένου μετὰ ταῦτα ἐπισκόπου Μυτιλήνης, συμπεραίνει ὁ Galland⁽²⁾ καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ πλεῖστοι ὅτι οὗτος ὁ ἐπίσκοπος ἐστὶν ὁ συγγραφεὺς τὸν διάλογον. Διακρίνουσι⁽³⁾ δὲ τοῦ Ζαχαρίου τούτου τὸν ῥήτορα καὶ συγγραφέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ὃν γνωρίζει ἡμεῖν ὁ Εὐάγριος⁽⁴⁾, καὶ ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀμίδης Διονυσίου Bar-Salibi ἐγένετο ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς⁽⁵⁾. Κατὰ ταῦτα ἀποδίδεται τῷ μὲν Μυτιλήνης ὁ Ἀμμωνίος καὶ τὸ κατὰ Μανιχαίων συνταγματικὸν τῷ δὲ Μελιτινῆς ἡ ἱστορία ἡ ἐκκλησιαστικὴ.

Οὐδεμία ὁμοῦ ἐνδείξις ὑπάρχει ὅτι τὰ σωζόμενα συγγράμματα προέρχονται ἐκ διαφορῶν⁽⁶⁾: τὸ ἐπὶ τῆς

(1) Acta consil. tom. 2 σελ. 1188. 1237. 1228. 1248 ed. Harduin.

(2) Veterum patrum Biblioth. t. XI. p. X.

(3) Οὕτω Gass ἐν τῇ Real-Encyclopädie f. protest. Th. 17 σελ. 404 καὶ G. T. Stokes ἐν Dictionary of christian biography London (1887) Τόμ. 4 σελ. 1207.

(4) Ἐκκλ. ἱστ. II, 2. 8. III, 5 — 7. 18.

(5) Asseman. Biblioth. Orient. tom. 2, 53 καὶ Le Quien Oriens Christianus tom. 1 σελ. 442.

(6) Καὶ ὁ Ang. Mai εἰς Ζαχαρίαν παρεδέχθη: Script. vet. tom. 10 Prolog.

ἐπιγραφῆς: Μυτιλήνης οὐδὲν σημαίνει διότι εὐκόλως ἐστὶν ἢ μετάβασις ἀπὸ Μελιτηνῆς εἰς Μυτιλήνης (1). Ὡς συγγραφέα λοιπὸν τῶν τε συνταγματίων καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἀποδεκτὸν Ζαχαρίαν τὸν Μελιτηνῆς οὗτος δ' ἐστὶν ὁ αὐτός, ὡς εἰκάζω, Ζαχαρία τῷ Γαζαίῳ τῷ ἀδελφῷ τοῦ Προκοπίου, ὃν γνωρίζουσιν ἡμῖν αἱ τοῦ Προκοπίου ἐπιστολαὶ (ἐξέδωκε Hercher ἐν τοῖς ἐπιστολογράφοις). Καὶ ὁ Γαζαῖος οὗτος Ζαχαρίας ἦν σχολαστικὸς τοῦτέστι ἐσπούδασε περὶ τὰ νομικὰ, ἀπήλαυσε τῆς εὐποιίας τοῦ σχολαστικοῦ Διοδώρου (Προκοπ. ἐπιστολ. 77) καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ Προκοπίου δικαστῆς ὀρθὸς καὶ ρήτωρ (ἐπιστολ. 51, 52).

Πρὸς δὲ μόνον ἐκ τῆς ταυτότητος τοῦ Ζαχαρίου τοῦ σχολαστικοῦ πρὸς τὸν Γαζαῖον ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη ὁμοιότης, σχεδὸν ἀντιγραφή τοῦ Θεοφράστου τοῦ Αἰνείου ἐν τῷ Ἀμμωνίῳ· οὐδὲν δ' ἀπίθανον ὅτι εἰς τὴν ρητορικὴν σχολὴν τοῦ πολίτου αὐτοῦ Γαζαίου περὶ τοὺς λόγους ἐσπούδασεν ὁ Ζαχαρίας· διότι ὡς ὁ Χορίκιος ὅλως ἐξήρτηται ἐκ τῆς Μούσης τοῦ Προκοπίου καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ἀπηγήματα τῶν τοῦ διδασκάλου (1) οὕτως ὅλος ὁ διάλογος Ἀμμώνιος τὴν λέξιν τὸ περιεχόμενον τὰς ἀποδείξεις τὴν διασκευὴν ἐστὶ κλεψιλογία τοῦ Θεοφράστου.

(1) Ὅπερ πιθανώτατα ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἀντιγραφῶν ἀγνοούντων τὴν ἕτημον καὶ ἄγνωστον Μελιτηνὴν ἣτις τὸ πρῶτον ἀναφαίνεται ὡς πόλις ἄξια λόγου ἐπὶ Ἀναστασίου καὶ Ἰουστινιανοῦ. Πρβλ. Προκ. περὶ τῶν κτισμάτων III, 4 καὶ περὶ τοῦ Περτικ. πολέμ. I, 17.

(1) Seitz Schule von Gaza σελ. 23 δεικνύει ἐναργῶς τὴν σχέσιν αὐτῶν.

Μετὰ τὰ ἀνωτέρω εὐκόλως ὀρίζεται ἡ χρονολογία τοῦ Ζαχαρίου. Ἀφ' οὗ ὀφθαλμοφανῶς ὁ Ἀμμωνίος ἐστὶ μεταγενέστερος τοῦ Θεοφράστου ὁ δὲ Ζαχαρίας ἀδελφὸς τοῦ Προκοπίου καὶ πιθανῶς μαθητῆς τοῦ Αἰνείου, ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ πίπτει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅπερ βεβαιοῦται ἔκ τε τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἀντιρρήσεως (1) καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ἣτις φθάνει μέχρι τοῦ 546. Πότε ἀπέθανεν ἀγνοοῦμεν ἀλλὰ πιθανώτατα οὐχὶ πολὺ μετὰ τὸ ἔτος τοῦτο.

Ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Montfaucon ἐκδοθείσῃ Biblioth. Coislinian. σελ. 598 ἀναφέρεται Ζαχαρίας τις μεταξὺ τῶν ὑπομνηματιστῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐπειδὴ ἐν τῷ Ἀμμωνίῳ ἐλέγχεται ὁ ἡμέτερος Ζαχαρίας γνώστης τῶν ἀριστοτελείων ὅρων καὶ φιλοσοφίας ἀφ' ἑτέρου δὲ μνημονεύει ὅτι πολλάκις μετὰ τοῦ διδασκάλου Ἀμμωνίου τὰ Ἀριστοτέλους ἐξηγοῦντο (2), πιθανώτατον ὅτι νέος ἔτι ὢν ὁ ἡμέτερος Ζαχαρίας ὑπεμνημάτισέ τι τοῦ Ἀριστοτέλους.

Οὕτω δὲ Ζαχαρίας ὁ σχολαστικὸς, ὁ ρήτωρ καὶ συγγραφεὺς τοῦ συριακοῦ χρονικοῦ, ὁ ὑπομνηματιστῆς τοῦ Ἀριστοτέλους εἰσὶν ἴσως ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον: Ζαχαρίας ὁ Γαζαῖος ἀδελφὸς τοῦ Προκοπίου ὁ σχολαστικὸς.

(1) Δημητρ. ἐκκλ. βιβλιοθ. τόμ. Α' σελ. γ'.

(2) Ἀμμων. 87, 19 ἐτυγχάνομέν ποτε... τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως ἐπαλόντες ἔνδον ἐν τῷ φροντιστηρίῳ. Πρβλ. σελ. 123, 18.

Σχέσις Ἀμμωνίου πρὸς Θεόφραστον

Περὶ τὰ αὐτὰ ζητήματα ἄτινα ἐν τῷ Θεοφράστῳ εἶδομεν ἐξελισσόμενα, περιστρέφεται καὶ ὁ Ἀμμώνιος τοῦ Ζαχαρίου· ὅ,τι ὅμως ἐκεῖ ἦν τὸ κύριον κεφάλαιον, ἡ περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως διδασκαλία, ἐν τῷ Ἀμμωνίῳ ἐστὶ πάρεργον, ἐνῶ ἢ ἐν τῷ Θεοφράστῳ παρέργως πολεμουμένη αἰδιότης τοῦ κόσμου ἐνταῦθα ἀποτελεῖ τὸ κύριον τοῦ διαλόγου.

Ἐν πρώτοις ὁ Ἀμμώνιος ἰσχυρίζεται ὅτι ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐστὶ καλὸς, ἀγαθὸς δὲ ὁ δημιουργὸς, ἔπεται ὅτι ὁ Θεὸς αἰεὶ ἐβούλετο εἶναι τὸν καλὸν κόσμον, ἀνέκαθεν ἄρα ἦν ὁ καλὸς οὗτος κόσμος· πρὸς δὲ ὁ κόσμος ἐστὶν ἀφθαρτος· διότι ἂν παραδεχθῶμεν τὸναντίον, τότε ἢ οὐκ ἦδύνατο ὁ Θεὸς αὐτὸν ἀφθαρτον ποιῆσαι, ἢ οὐκ ἤθελεν, ὅπερ ἄτοπον· ἂν ὁ Θεὸς φθαρτὸν αὐτὸν ἔπλασεν ἵνα καλλίονα τούτου ποιήσῃ τότε ὁ Θεὸς φθονερός, ἢ ὅμοιον, καὶ τότε ὁ Θεὸς ματαιόπονος τεχνίτης ἐναλλάσσει τὰ καλῶς ἔχοντα.

Πρὸς ταῦτα ἀπαντᾷ ὁ Ζαχαρίας ὅτι καὶ οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι καλὸν τι χρῆμά εἰσιν, οἷον Σωκράτης καὶ Πλάτων, ἐν χρόνῳ ὅμως οὗτοι γίνονται καὶ ἀπόλλυνται οὐδαμῶς δ' ἐπὶ τούτῳ φθονερὸν τὸν Θεὸν ὀνομάζουσιν οἱ ἐναντίοι· ἀλλ' ὅ,τι πάσχουσι τὰ μέρη τοῦτο πάσχει κατ' ἀνάγκην καὶ τὸ ἔλον (σελ. 92).

Ἄ,τι ἐν ὀλίγοις ὑπεδήλωσεν ὁ Αἰνεῖας «εἰ τὰ μέρη

θνητὰ καταλέλοιπε καὶ τὸ ἔλον διαλύειν προδιώρισεν· ἐξ ἐκείνων γὰρ τοῦτο» (1), τοῦτο διὰ μακρῶν ἀναπτύσσει ὁ Ζαχαρίας (σελ. 88-98).

Κατὰ τῆς ἐνστάσεως ὅτι ὁ δημιουργὸς οὐκ ἐστὶ δημιουργὸς εἰ μὴ αἰεὶ δημιουργεῖ, ἀπαντᾷ ὁ Ζαχαρίας— διδασκάλῳ τῷ Αἰνεῖα χρώμενος— ὅτι ὁ Θεὸς ὡς ἔχων τοὺς δημιουργικοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ ἐστὶ δημιουργὸς καὶ ἂν μὴ δημιουργῇ ὡς ὁ τεκτονικός ἐστὶ τεκτονικός καὶ ἂν μὴ τὴν τεκτονικὴν τῆ ἐνεργείᾳ προάγῃ· ὁ Θεὸς ὡς ἐλεύθερος πάσης σχέσεως καὶ ἀνάγκης καὶ τυραννίδος ἔχει αἰεὶ τοὺς δημιουργικοὺς λόγους ἐν ἑαυτῷ προάγει ὅμως αὐτοὺς εἰς τὸ ἐμφανὲς ὅταν θέλῃ (σελ. 101). Πρὸς τούτοις, ἐξακολουθεῖ ὁ Ζαχαρίας, εἰ ὁ κόσμος ἐστὶ συναΐδιος τῷ Θεῷ τότε ἔσται καὶ ὁμότιμος (σελ. 105) ἀλλὰ τότε ποῦ ἡ διαφορὰ τοῦ δημιουργοῦ καὶ τῶν δημιουργημάτων τοῦ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ; (σελ. 117). Ἐντιῦθα τὸ πρῶτον (σελ. 106) μεταγράφων τὸν Αἰνεῖαν ἀποκαλεῖ σοφὸν «φησὶ τις τῶν παρ' ἡμῖν σοφῶν».

Μετὰ ἀνιαρὰν ἀπεραντολογίαν καὶ ἀνεμιαίας παλλιλογίας (2) μεταβαίνει εἰς τὸ περὶ μεταστάσεως τοῦ κόσμου ἀπὸ θνητοῦ εἰς ἀθάνατον, καὶ τὸ περὶ ἀναστάσεως τῶν σωμάτων ζήτημα, ἐν ᾧ οὐδὲν νέον εἰσφέρει ἐπανα-

(1) Αἰν. Θεόφρ. 55.

(2) Ὅπερ δικαιολογεῖ σ. 94 «καὶ δις γὰρ τοὶ καὶ τρίς καλὸν φασιν εἶναι τὰ καλὰ λέγειν καὶ ἐπισκοπεῖσθαι» Ὅπερ ἐστὶν εἰλημμένον ἐκ τοῦ Πλάτ. Γοργ. 498E σελ. 128 «τὸν αὐτὸν αὖτις γυμνάσωμεν λόγον . . . τὰ γὰρ καλὰ τῆ συνεχεῖ γυμνασίᾳ καὶ συνεχῆσει πέφυκε βεβαιότερα γίνεσθαι τοῖς ζητοῦσιν».

λαμβάνει μόνον τὰ τοῦ Αἰνείου ἐμπαθέστερος ὢν αὐτοῦ ἐν γένει ἐν ὄλῳ τῷ διαλόγῳ γαύρακι στόματι ἐξευτελίζων τὴν θύραθεν σοφίαν τὸν μὲν Πρόκλον ἀφιλόσοφον καὶ ἄσοφον (σελ. 84) τὸν δὲ Πλάτωνα παραληροῦντα καὶ ὄνειρώπτοντα καλῶν καὶ παρὰ τῶν σοφῶν Αἰγυπτίων τὴν σοφίαν αὐτοῦ ἀρυόμενον (σελ. 102).

Ὁ διάλογός ἐστιν ἐμπαθέστερος τεχνικῶς ὅμως πολὺ τοῦ Θεοφράστου ὑποδεέστερος, πλείονα ψευδόχρυσον ἢ ἀδρὰ καὶ πρωτότυπα νοήματα περιέχων· ἄνευ ἐνόητος, ἄνευ λογικῆς σειρᾶς, τρίς καὶ τετράκις ἐπαναλαμβάνεται ἢ αὐτὴ συζήτησις ἐπανέρχονται δὲ τὰ αὐτὰ ἐπιχειρήματα καὶ αἱ αὐταὶ λέξεις. Καὶ ὁ Ζαχαρίας ὡς ὁ Αἰνείας ἐκ τῶν πλατωνικῶν λειμώνων δρέπει τὰ ἄνθη τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ὡς αὐτὸς ὁμολογεῖ (σελ. 82). Καὶ ἀμιλλᾶται μὲν προφανῶς πρὸς τὴν τοῦ Πλάτωνος καλλιρρημοσύνην ὁ ὑπόξυλος οὗτος σοφιστής, ἀλλὰ παρασάγγας ὄλους τοῦ ὑποδείγματος ὑπολείπεται· ἐκ τῆς ἀμίλλης ταύτης ἀποβαίνει ὁ διάλογος ψηφοθέτημα πλατωνικῶν λίθων, ὡς εἶδομεν καὶ ἐν τῷ Θεοφράστῳ, ὅπερ δείκνυσιν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἦν ἡσῶν τοῦ θέματος αὐτοῦ.

Καὶ ὁ Ζαχαρίας οὐκ ἐστὶν ἀγχίνους φροντιστής· μετριώτερος τοῦ Αἰνείου ὢν ὡς φιλόσοφος ἔχεται τοῦ δόγματος στερρότερον ὡς καὶ τὸ ἐπισκοπικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα ἀπῆται· ἀλλὰ τὴν δημιουργίαν παραδεχόμενος καὶ οὗτος πρὸ τῶν αἰώνων καὶ ἀνέκαθεν δυνάμει γενομένην, δείκνυται ὅτι τελείως οὐκ ἠδυνήθη ἀποδύσασθαι τὸν πλατωνικὸν ἄνθρωπον.

Αἱ Ἀντιρρήσεις εἰς τὰ Πρόκλου Θεολογικὰ κεφάλαια Προκοπίου τοῦ Γαζαίου.

Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Γάζης ἀνήκει καὶ ὁ Προκόπιος σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Αἰνείου (1), εἰς τῶν ἀρίστων σοφιστῶν τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ (2). Ἠκμασεν ἐπὶ Ἰουστίνου καὶ Ἰουστινιανοῦ «εἰς γῆρας ἐλάσας» κατὰ Φώτιον (κώδ. 160). Ὁ E. Rohde (3) ἀποδέχεται ὅτι ἔζησε κατὰ προσέγγισιν ἀπὸ τοῦ 465—528. Μαθητὴς μιμητῆς καὶ διάδοχος τοῦ Προκοπίου ἐν τῇ σχολῇ ἦν ὁ Χορίκιος ὅστις καὶ τὸν ἐπιτάφιον τοῦ διδασκάλου ἔγραψεν. Ὁ Φώτιος ὀνομάζει αὐτὸν φιλόπονον καὶ εὐσεβῆ, τοὺς λόγους δ' αὐτοῦ «ἄξιον ζήλου καὶ μιμήσεως χρῆμα» (κώδ. 160).

Σπουδαίως κατεγίνετο περὶ τὸν ὑπομνηματισμὸν τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἴσως δ' ἐστὶν ὁ πρῶτος ἐν Ἀνατολῇ ὁ συγγραφεὺς ὑπομνήματα ἐρανισθέντα ἐκ διαφόρων (catenae). Καὶ ὁ Χορίκιος ἐπαινεῖ τὴν μεγάλην αὐτοῦ περὶ τὰ θεῖα συγγράμματα εἰδησιν καὶ λέγει ὅτι «πλὴν τοῦ σχήματος μόνου πάντα ἦν ἱερεὺς (4).

Τὸ φιλόπονον αὐτοῦ δεικνύουσι τὰ περισωθέντα ἡμῖν ὀγκώδη ὑπομνήματα εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν.

(1) Ὁ Αἰνεὺς ἀποκαλεῖ αὐτὸν ἐν ἐπιστολ. 19: ὁ ἐμὸς Προκόπιος.

(2) Φώτ. κώδ. 160.

(3) Seitz Die Schule von Gaza σελ. 13.

(4) Χορικ. ἐπιτάφ. Προκοπ. σελ. 11 (Boissonade 1846)

Τὸν κομψὸν σοφιστὴν γνωρίζουσιν ἡμῖν αἱ ἐπιστο-
λαὶ ἢ μονωδία ἢ περιγραφή τῆς Ἀγίας Σοφίας ἰδίᾳ δ' ὁ
εἰς Ἀναστάσιον πανηγυρικός (1).

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρόδῳ· ἐξετάσωμεν νῦν τὸν Προ-
κόπιον ὡς φιλόσοφον συγγραφέα. Καὶ ἐκ τοῦ Προκοπίου
ὡς Γαζαίου πολεμικὰ συγγράμματα κατὰ τῆς ἑλληνι-
κῆς φιλοσοφίας περιμένομεν. Ἡ Γάζα ἐστὶ περίπυστος
ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς αἵματηρᾶς διαμάχης τοῦ χριστιανι-
σμοῦ πρὸς τὸν ἐθνισμόν. Οὐδαμοῦ τὸ μῖσος τῶν ἐθني-
κῶν πρὸς τοὺς χριστιανούς ἀπέβη μείζον ἢ ἐν Γάζῃ· οἱ
χριστιανοὶ περιήρχοντο πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς εἰς αἵματηρὰς
συμπλοκάς, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Μάρκου (2).

Καὶ μετὰ τὴν διάθρυσιν καὶ κατακερματισμὸν τοῦ
ἀψύστου Σαράπιδος ὁ Μάρνας (3), ὁ Ζεὺς τῶν Γαζαίων.
ἴστατο ἐπὶ τοῦ βήθρου αὐτοῦ ἐν Γάζῃ τοῖς ἐθνικοῖς σέβας
καὶ ἐγκαλλώπισμα, τοῖς χριστιανοῖς κάρφος καὶ σκάνδα-
λον. Τὸ ἐν Γάζῃ Μαρνεῖον ἦν περιβόητον· μετὰ τὴν κα-
ταστροφὴν τοῦ Σαραπείου ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸ Μαρνεῖον
ἦν ὁ σπουδαιότατος στυλὸς τοῦ ἐθνισμοῦ, ἐν τῷ κρισίμῳ

(1) Διορθωτέον τὸ πρὸς Christ Geschichte der griechischen
Litteratur München 1890 σελ. 678 § 548· «doch hat sich von
ihm (Prokopios) nichts erhalten». Τινὰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ
Προκοπίου νοθεύονται ἴδε Seitz 18 κτέ.

(2) Μάρκου διακόνου Βίος Πορφυρίου ἐξέδ. M. Haupt 1875.
Προσέτι ἴδε Stark Gaza 611 κτέ. Chastel Histoire de la des-
truction du paganisme Paris 1850. Schulze Geschichte des
Unterg. des griechisch-römischen Heident. Jena 1892 II
σελ. 245 — 250 Dræseke Ges. patr. Unters. σελ. 208 ff.

(3) Περὶ Μάρνα ἀκριβῶς Stark Gaza σελ. 576 κτέ.

δὲ ἀγῶνι τῶν χριστιανῶν κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἢ ἐσχάτη
ἄγκυρα καὶ τὸ κρησφύγετον τούτων. Ἀφ' οὗ πανταχοῦ ὁ
ἐθνισμὸς κατεπνίγη ἢ Γάζα ἀποβαίνει ἢ τελευταία ἀκρό-
πολις τοῦ πολυθεϊσμοῦ, πρὸς τὸν Μάρναν δ' ἀποβλέπων
ὁ Πρόκλος ποιεῖ ὕμνους (1). Ἐν τῇ περὶ τὰ 400 γεγραμ-
μένῃ Vita Hilarionis § 14 ὁ Hieronymus ὀνομάζει
τὴν Γάζαν «urbs gentilium». Ἡ Γάζα ἐξεχριστιανί-
σθη λίαν ὀφεί οὐδόλως δὲ παράδοξον ἂν καὶ ἐν τῷ 5 καὶ
6 αἰῶνι ὁ ἐθνισμὸς ἠρίθμει μεταξὺ τῶν Γαζαίων ὀπαδοὺς
ἀφ' οὗ καὶ τῷ Ἀναστασίῳ καὶ Ἰουστινιανῷ ἔτι πράγματα
παρέχουσιν οἱ ἐθνικοὶ ἐν Παλαιστίνῃ (2).

Ταῦτα ἐπιφέρουσιν ἀντίδρασιν ἐν Γάζῃ, εἶδομεν δ'
ἀνωτέρω τὸν Αἰνεῖαν καὶ Ζαχαρίαν τὰς ἑλληνικὰς δόξας
πολεμοῦντας. Τὸ τρίτον βλέπομεν ταῦτόν ἐν τῷ Προκο-
πίῳ ὅστις ἐν γένει μὲν τὰ πρὸς τὸν χριστιανισμόν ἀπά-
δοντα πολεμεῖ ἐν τοῖς εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν ὑπομνήμα-
σιν αὐτοῦ, ἰδίᾳ δ' ἀναλαμβάνει τὴν ἀνατροπὴν τῆς Θεο-
λογικῆς στοιχειώσεως τοῦ Πρόκλου ἐν τῷ ἀπολεσθέντι (3)
συγγράμματι «**Ἀντιρρήσεις εἰς τὰ Πρόκλου Θεο-
λογικὰ κεφάλαια**». Ἄν ὁ Προκόπιος ἔγραψε καὶ ἄλλα
πολεμικὰ (4) συγγράμματα ἀγνοοῦμεν, ἀλλ' ἔκ τινος εἰς

(1) Μαρτίν. Βίος Πρόκλου 47 (Boisson)

(2) ἴδε Stark Gaza σελ. 559 κτέ.

(3) Τὴν ἀναζήτησιν τοῦ συγγράμματος τούτου ἔχει ὡς σκοπὸν ἡ
παροῦσα μελέτη.

(4) Ὁ Χορίκιος (II Boisson.) λέγει: τὰ τε δόγματα τῆς εὐσε-
βείας τὰ τε τούτοις ἀντιλέγειν ἐπιχειροῦντα τὰ μὲν ὅπως ἐπιτηδεύτη
μικτῶν τὰ δὲ πρὸς ἕλεγχον ἐπιστάμενος ἄμφω καλῶς ἐπαιδεύθη.

Λουκιανόν σχολίου εικάζω ὅτι καὶ ἑτέραν πολεμικὴν συγγραφὴν κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ συνετάξατο· ἐπολέμησε δηλαδὴ τὰ ὑπὸ τοῦ Πρόκλου ὑπομνηματισθέντα τελεστικά Ἰουλιανοῦ τοῦ θεουργοῦ (1).

Περιορισθῶμεν λοιπὸν ἐν τοῖς κατωτέρω εἰς ἀνίχνευσιν τῶν Ἀντιρρήσεων τοῦ Προκοπίου. Αἱ εἰς τὰ θεο-

(1) Τὸ ἐν λόγῳ σχόλιον ἔχει ὧδε: Λουκιαν. Φιλοφειδ. 12 ἱερατικά... ὀνόματα | «οἷα εἰκὸς τὰ τελεστικά φησιν Ἰουλιανοῦ ἢ Πρόκλος ὑπομνηματίζει οἷς ὁ Προκόπιος ἀντιφθέγγεται πᾶν δεξιῶς καὶ γενναίως». «Ὅτι ὁ ἡμέτερος Προκόπιος ἐνταῦθα ἐννοεῖται ἔστι βέβαιον ἢ τοῦλάχιστον πιθανώτατον καὶ ἕνεκα τῶν ἑνωτέρω. Ἐκ τοῦ σχολίου λοιπὸν τούτου ἐξάγεται ὅτι ὁ Προκόπιος ἐνεργὸν μέρος ἔλαβε κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ ὅτι ὁ Πρόκλος ὑπομνημάτισε τὰ τελεστικά τοῦ Ἰουλιανοῦ» (Ἴσως τὸ ἐν Cramer Anecd. Oxon. Vol. III p. 187. «Πρόκλος περὶ ἱερατικῆς τέχνης» ἐστὶν αὐτὸ τοῦτο τὸ σύγγραμμα). Πρὸβλ. Μαρίν. Βίος Πρόκλου Boiss. 60 κτέ. Περὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ τούτου λέγει ὁ Σουΐδας: «Ἰουλιανὸς ὁ τοῦ προλεχθέντος υἱὸς, γεγονὼς ἐπὶ Μάρκου Ἀντωνίου τοῦ βασιλέως ἔγραψε καὶ αὐτὸς θεουργικὰ τελεστικά λόγια δι' ἐπῶν καὶ ἄλλα ὅσα τῆς τοιαύτης ἐπιστήμης κρύφια τυγχάνουσιν». Ὡς λοιπὸν ὁ Πορφύριος ἔγραψεν ὑπομνήματα «εἰς τὰ Ἰουλιανοῦ τοῦ Χαλδαίου» (Σουΐδ. λ. Πορφύριος) οὕτω καὶ ὁ Πρόκλος ὑπομνημάτισε τὰ τελεστικά Ἰουλιανοῦ τοῦ θεουργοῦ, υἱοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Χαλδαίου. Περὶ τῶν Ἰουλιανῶν τούτων ἴδε Lobeek Aglaoph. 98-110. Thilo Comment. de caelo empyreo II. Wolff Porphyrii de philos. ex oraculis haurienda σελ. 61 κτέ. Ἱερατικά ὀνόματα λέγων ὁ Λουκιανὸς ἐννοεῖ βεβαίως μαγικὰς πινὰς λέξεις περὶ ὧν ὁ Ψελλὸς λέγει: «εἰσὶν ὀνόματα καθ' ἑκάστοις ἔθνεσι θεοπαράδοτα δύναμιν ἐν ταῖς τελεταῖς ἄρρητον ἔχοντα» εἰς τὰ Χαλδαϊκὰ λόγια σ. 70. πρὸβλ. καὶ Νικηφορ. εἰς Συνέσ. σ. 364Α. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Προκοπίου, καθ' ὅσον γνωρίζω, πρῶτος ἐγὼ ὑποδείκνυω.

λογικὰ κεφάλαια Ἀντιρρήσεις ἀπώλοντο καταλιπούσαι ἴχνος ἀπόσπασμά τι περιέχον τὴν εἰς τὸ 146 κεφάλαιον ἀντίρρησιν ὅπερ ἐδημοσιεύθη ἐκ τοῦ 1096 κώδ. τοῦ Βατικαν. ὑπὸ τοῦ Angelo Mai ἐν Classic. auctor. τόμ. 4 Romae 1831 σελ. 274. Ἐν ἔτει 1825 ὁ I. Th. Voemel, ὁ γνωστὸς τοῦ Δημοσθένους ἐκδότης, ὡς τέταρτον τόμον τῶν Initia philosophiae ac theologiae τοῦ Creuzer εἰς φῶς ἤνεγκε: Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης Ἀνάπτυξις τῆς Θεολογικῆς στοιχειώσεως Πρόκλου πλατωνικοῦ Francofurti a. M. Τὴν εἰς τὸ 146 κεφάλαιον ἀντίρρησιν τοῦ Νικολάου (σελ. 167 κτέ. ἐκδ. Voemel) παραβαλὼν πρὸς τὴν περισωθεῖσαν τοῦ Προκοπίου εὖρον αὐτολεξεῖ ἀντιγεγραμμένην οὐδὲ κατὰ κεραίαν διαφέρουσαν αὐτῆς. Καὶ νῦν ὀλίγα περὶ τοῦ Νικολάου τούτου.

Νικολάος (1) ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Μεθώνης κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεύγας τοῦ Draeseke (2) ἤκμασεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰωάννου II τοῦ Κομνηνοῦ (1118—1143). Ἐγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα ἐξ ὧν δύο ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς τὰ φιλοσοφώτερα αὐτῶν,

(1) Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἴδε Ullmann Theologische Studien und Kritiken 1833 3 Heft 647-743 ἰδίᾳ 701 κτέ. Αὐτόθι ὁ Ullmann ἐκτίθησι τὰ κύρια σημεῖα τῆς Ἀναπτύξεως. Gass Real-Encyclopædie ἐν λ. Δημητρηκοπούλ. Λόγοι δύο Νικολάου Μεθώνης Leipzig 1865 ἐν τῷ Προλόγῳ. Ἰδίᾳ δὲ Draeseke Zeitschr. f. Kircheng. IX (1888) 405-431 καὶ 565-590. Archiv f. Gesch. der Philosophie IV. (1891) σελ. 243-250. Byzantinische Zeitschrift 1892.

(2) Zeitschrift f. Kircheng. IX 405-431 καὶ 565-590.

πρώτον ἢ Ἀνάπτυξις τῆς Θεολογικῆς στοιχειώσεως τοῦ Πρόκλου (1) περὶ ἧς ἀνωτέρω εἶπομεν ἔπειτα ἢ συγγραφή ἢ ἐπιγραφομένη Ἐρωτήσεις Ἀποκρίσεις Ἐλεγχοί (ἐξέδ. Voemel 1825-26). Ἄλλ' ἢ ὑπερξίς ἀνατρεπτικοῦ συγγράμματος τῆς προκλείου Θεολογικῆς στοιχειώσεως κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα ὑπερβαλλόντως ἐστὶ παράδοξον καὶ ὄντως ἀνίγιμα. Οὐχὶ ἀληθῆ φαίνονται τῷ Draeseke (2) ὁσαύτῃ Schulze λέγει: «der Neuplatonismus ist schliesslich von selbst abgestorben, ohne dass die Kirchliche Polemik sein Enden beschleunigte; denn er

(1) Καὶ ἐτέρων ὁμοίως συγγραφῶν τοῦ αὐτοῦ Νικολίου ἀναφέρει ὁ Σιμωνίδης «Συζητήσεις περὶ θεολογικῶν θεσμῶν τοῦ πλατωνικοῦ φιλοσόφου Πρόκλου» βιβλίον ἐξ (Θεολογικῆς γραφῆς τέσσαρες London 1859 σελ. ζ'.) ἐξ ἧς ὁ Draeseke (Zeitschrift f. Kircheng. IX σελ. 570) περὶ τῆς ὑπάρξεως ἐτέρου Νικολίου Μεθώνης συμπεραίνει ὅτις ἐπειδὴ οὐκ εἶχε αὐτὸν κηλεύειν τὸ τοῦ προκλήου τρόπον προέβη εἰς συγγραφήν ὁμοίου συντάγματος πολεμοῦντος τὸν Πρόκλον. Ἄλλ' ὡς ἐκ τοῦ: «λέγῃ Νικολάω» οὐδὲν τεκμηριώμεθα (ἴδ. Δημητράκοπ. Νικολίου Μεθώνης Λόγοι δύο ἐν Λειψίᾳ 1865 σελ. 6'. σημ.) οὕτω καὶ ἐκ τῆς εἰδήσεως τοῦ ἡκίστου φερεγγύου Σιμωνίδου. Ἐπειτα ἂν πράγματι ὑπάρχῃ τοιαύτη συγγραφή, ἀνήκει πάλιν τῷ αὐτῷ Νικολάω, ὅστις τὸ αὐτὸ θέμα ἐν δύο συγγραφαῖς συντόματα πραγματεύεται συντέμνων ἢ τελειῶς ἐκυτὸν μεταγράφων, π. γ. τὸ αὐτὸ θέμα πραγματεύεται τρεῖς «εἰ ἔστιν ὄρος ζωῆς καὶ θανάτου» (καὶ αἱ τρεῖς συγγραφ. ἐν Δημητράκοπ. Ἐκκλησιαστ. Βιβλιοθ. I σελ. 219—265). Ὁ δὲ Λόγος ἐπιτίμιος (Νικολ. Λόγοι δύο ἐξέδ. Δημητράκοπ.) ἐστὶν ἐπιτομή τῆς Ἀντιρρήσεως (Δημητράκοπ. Ἐκκληστ. Βιβλιοθ. I, 321-359, ἐν ἧ' σελίδες ὅλαι ἀπολεσθεῖς μεταγράφονται ὡς αὐτὸς ὁ Draeseke κατέδειξε Zeitschrift f. Kircheng. IX σελ. 429 κτέ. Δημητράκοπ. Λόγοι δύο σελ. 71.

(2) Byzantinische Zeitschrift 1 (1892) σελ. 446 κτέ.

hat wohl kleinere Kreise beherrscht aber die Volksreligion nicht beeinflusst». Διότι αὐτὸς ὁ Νικόλαος ἐν ἀρχῇ τῆς Ἀναπτύξεως λέγει ὅτι τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας τὸ κομψὸν καὶ γριφὸν καὶ ποικίλον τοὺς περὶ αὐτὸν κατεγοήτευε καὶ ἐδέσμευε περιφρονήσεως δ' ἐπλήρου αὐτοὺς ἢ εἰς τὸν ἐσταυρωμένον πίστις καὶ τὸ ἀγράμματον τῶν ἀλιέων, τῶν διδασκάλων τῶν χριστιανῶν. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ Νικολάου συμπεραίνει ὁ Draeseke ὅτι ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἦν καὶ τότε ζῶσα δύναμις ἀπειλοῦσα τὴν χριστιανικὴν πίστιν καὶ ὅτι ὁ πόλεμος τοῦ ἐθνισμοῦ πρὸς τὸν χριστιανισμόν διήρκει ἔτι ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους.

Κατ' ἐμὲ κριτὴν ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα. Ὁ Νικόλαος γράφει κατὰ τοῦ Πρόκλου οὐχὶ διότι ἡ Θεολογικὴ στοιχειώσις τοῦ νεοπλατωνικοῦ ἠπέλει τὸ ποίμνιον αὐτοῦ· παρά τὰς φάραγγας τοῦ Ἐρυμάνθου καὶ Ταυγέτου οὐδόλως ἦν τότε καθημερινὴ ἀνάγνωσις ἢ Στοιχειώσις τοῦ Λυκίου φιλοσόφου· ἀσφαλίστατα οὐχί. Ὁ Νικόλαος γράφει πολεμικὰς συγγραφάς, διότι καὶ οἱ προγενέστεροι μεγάλοι πατέρες τὸν ἐθνισμόν ἐπολέμησαν, πολεμεῖ ἵνα θαυμασθῇ ἡ σοφία αὐτοῦ ὑπὸ τῶν συγχρόνων. Ἐνεκα τούτου ἐκλέγει τὴν Στοιχειώσιν τοῦ Πρόκλου ἐπειδὴ κατ' αὐτῆς ἔγραψεν ἤδη ὁ Προκόπιος οὐτινος ἢ συγγραφή ἔμεινε φαίνεται ἄγνωστος διότι ὑπὸ οὐδενὸς ἀναφέρεται· ἐξ αὐτῆς ἠδύνατο ἀνωδύνως λογοκλοπῆσαι ἄνευ φόβου ἀνακαλύψεως, ἢ τοῦ Φιλοπόπου κατὰ Πρόκλου (1)

(1) Πρβλ. Σουίδ. ἐν λ. Πρόκλος, Ἰωάννης.

περι αιδιότητος ἦν ὑπὲρ τὸ δέον γνωστή. Καὶ ἐλογοκλόπησε πράγματι τὸ σύγγραμμα τοῦ Προκοπίου, ὑπὸ τὴν λεοντῆν δὲ κρυπτόμενος ὑπὸ μὲν τοῦ Βλεμμίδου «σοφὸς διδάσκαλος» (1) ὑπὸ δὲ τοῦ Draeseke «der philosophisch gründlich gebildete Widerleger des Proklos» (2) ἀποκαλεῖται. Ἀλλὰ λίαν θαυμαστόν ἐστιν ὅτι ὁ δξυδερκῆς Draeseke οὐ παρέβαλε τὴν Ἀνάπτυξιν τοῦ Νικολάου πρὸς τὴν περισωθεῖσαν ἀντίρρησιν τοῦ Γαζαίου ἵνα ἴδῃ ὅτι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐγκωμιαζόμενος οὐδὲν πρωτότυπον πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ Πρόκλου εἰσφέρει ἀλλὰ τὰ τοῦ Προκοπίου ἐπιχειρήματα ἀναμηνυκᾶται, ἐξ ὧσων δ' ἐκ τοῦ περισωθέντος ἀποσπάσματος τεκμαίρομαι, ἀντικρὺς λογοκλόπος ἐστὶ τὰ Προκοπίου τέλεον λεηλατῶν οὐδαμοῦ δὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνημονεύων· ὑπὸ τοῦ Προκοπίου λεγόμενα τὰ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς Ἀναπτύξεως ὅτι δηλ. τὸ ποικίλον καὶ κομψὸν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐσαγήνευε καὶ παρέσυρε πολλοὺς καὶ ὅτι κατὰ τοῦ Πρόκλου πολεμεῖ ἵνα μὴ καὶ τῶν συγχρόνων πολλοὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκτραπῶσιν, εἰσὶν ὅλως φυσικὰ καὶ οἰκοθεν ἐννοούμενα (3)· ὁ Πρόκλος ἐποίει ὕμνους εἰς τὸν ἐν Γάζῃ Μάρναν ἔγραφε τὰ 18 ἐπιχειρήματα κατὰ Χριστιανῶν, ἐφῆβου ἴσως ὄντος τοῦ Προκοπίου, μεταξὺ δὲ τῶν νεοπλατωνικῶν ἦσαν Οὐλπιανὸς (ἢ Ὀλυμπιανὸς) ὁ Γαζαῖος

(1) Allatius De eccles. Occid. et Orient. perpet. consens. p. 682.

(2) Zeitschr. f. Kircheng. IX σελ. 431 καὶ σημ. Byzantinische Zeitschr. 448.

(3) Πρβλ. Τὰ ἀνωτ. ἐν σελ. 58 κέ. εἰρημμένα.

συμφοιτητῆς τοῦ Πρόκλου (1) καὶ Ἰσίδωρος ὁ Γαζαῖος (2), ἀμφότεροι σύγχρονοι τῷ Προκοπίῳ.

Ὅτι δ' ὁ Νικόλαος ἦν λογοκλόπος καὶ ὅτι ἄλλοτρίαις ἰδέαις εἰργάζετο δεικνύει καὶ τόδε. Ἐν ταῖς «Ἐρωτήσεσιν» αὐτοῦ λεηλατεῖ τὰ τοῦ Θεοδώρου πρεσβυτέρου τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Λαύρας Ραίθοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ 7ου αἰῶνος ἀκμάσαντος καὶ πάλιν οὐδαμοῦ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μνημονεύων. Τὰ ἀπὸ σελ. 4—16 τῶν Ἐρωτήσεων ἀποκρίσεων ἐλέγχων» (ἔκδ. Voemel μέρ. Β'.) εἰσὶ μεταγεγραμμένα αὐτολεξεί ἐκ τοῦ «Περὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως» συνταγματίου τοῦ Θεοδώρου σελ. 36—67 (ἔκδ. Helmstadi 1779). Ἀριστα δὲ ποιῶν ὁ ἀγγίνους Draeseke ἀπορρίπτει τὸ β' μέρος τῶν Ἐρωτήσεων διότι εὐρίσκονται ἐν αὐτῷ τὰ τοῦ Θεοδώρου, ὡς κατέδειξε πρῶτος ὁ Δημητρακόπουλος (3), ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῆς

(1) Μαρτίν. Β. Προκλ. 20 . . . ὡς μοί τις εἶπε τῶν συμφοιτητῶν Οὐλπιανὸς ὁ Γαζαῖος ἀνὴρ καὶ οὗτος τὴν ζωὴν ἱκανῶς φιλοσοφῆσας.

(2) Τοῦ Γαζαίου Ἰσίδωρου διακριτέος ὁ Ἀλεξανδρεὺς Ἰσίδωρος ὁ τοῦ Πρόκλου μὲν μαθητῆς διδάσχος δὲ τοῦ Μαρτίνου Φώτ. Βιβλ. κ. 242 σ. 68H. 348x Bk. Ὁ Γαζαῖος Ἰσίδωρος ἐπὶ εἰς τῶν ἐπιτῶν φιλοσόφων οἵτινες «τοῦ Ἰουστινιανοῦ κελεύσαντος ἐν Ἀθήναις μηδένα διδάσκειν φιλοσοφίαν μηδὲ νόμιμα ἐξηγεῖσθαι» (Ζωωντ. Χρον. XIV 6 σ. 274 Dindf. Μακτλ. Χρονογραφ. XVIII σελ. 184: 187 Oxon.) ἀπεδήμησαν εἰς Περσίαν πρὸς τὸν Χοσρόην (Ἄγθ. Ἱστορ. II 30 σ. 231 Dindf.). Ὁ Ueberweg-Heinze Gesch. d. Philos. T. 17 σελ. 327 ἀναφέρει ὡς διδάσχον τοῦ Μαρτίνου τὸν Γαζαῖον Ἰσίδωρον (ὡς δεικνύεται ἐκ τοῦ Register σελ. 348) ἐξ ἀπροσεξίας βεβαίως.

(3) Δημητρακοπλ. Ἐκκλησιαστ. Βιβλιοθ. σ. κx'.

Ἀναπτύξεως προσδοκῶ ὅτι τοῦτ' αὐτὸ ποιήσει τὸ suum cuique ἀποδιδούς.

Πρὸς δὲ ἐν τῷ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ζητήματι ἐργάζεται καὶ χρῆται ὁ Νικόλαος ταῖς ιδέαις καὶ ἐπιχειρήμασι τοῦ Φωτίου. Ἴδου τί περὶ τούτου λέγει ὁ Hergenroether (1): Hos imprimis Photii syllogismos a saeculo nono usque ad decimum quintum mira arte expolitos, amplificatos ac variis sub formis sexcenties repetitos fuisse constat; prae ceteris vero jam dictus Nicolaus Methonensis eosdem modo largius modo pressius, retentis saepenumero Photii verbis, est persecutus.

Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ κατὰ τύχην περισωθὲν ἀπόσπασμα, ἢ εἰς τὸ 146 κεφάλαιον ἀντίρρησις τοῦ Προκοπίου ἐστὶν ἢ αὐτὴ λέξις πρὸς λέξιν τῆ 146 ἀντιρρήσει ἐν τῇ Ἀναπτύξει τοῦ Νικολάου (σελ. 167=109α)—πρὸς δὲ ἀρκούντως ἐδείχθη τὸ λογοκλόπον τοῦ Νικολάου—πιθανώτατον φαίνεται ὅτι καὶ ἐν τῷ ὄλῳ συγγράμματι ὁ Νικόλαος οὐδεμίαν ἐπήνεγκε μεταβολήν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει διότι δυσκόλως πηγάζει ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ Προκοπίου βεβαιότατα δ' ἐκ τῆς τοῦ Νικολάου τοῦ κατὰ Λατίνων γράψαντος, τὸ περὶ «τῶν Λατίνων λεγόντων δύο τὰ ἀρχικά αἷτια τοῦ πνεύματος, πατέρα καὶ υἱόν» (σελ. 41). Ἐν σελ. 63 τῆς Ἀναπτύξεως εὔρηται χωρίον τῆς

(1) Hergenroether Photii liber de spirit. s. mystagogia 1857 Praef. XXIV. Dræseke Zeitschrift f. Kircheng. IX σελ. 573.

«Ἐκδόσεως ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως» Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (1) τοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος ἀκμάσαντος, ὅπερ ἀσφαλέςτατα ὑπὸ τοῦ Νικολάου ἀναφέρεται. Ἐν σελ. 123 μνημονεύει «τοῦ σοφωτάτου μάρτυρος Εὐστρατίου» ὅστις πιθανώτατά ἐστιν ὁ Νικαίας Εὐστράτιος ὁ τοῦ Ἀριστοτέλους ὑπομνηματιστῆς σύγχρονος δὲ τοῦ Νικολάου (2).

Ἐν τῇ Ἀναπτύξει αὐτοῦ κατὰ κόρον ἐπαινεῖ καὶ ἀναφέρει ὁ Νικόλαος Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην. Ἄν ἐν τῷ τοῦ Προκοπίου συγγράμματι ἐγένετο μνεῖα τοῦ Διονυσίου ἢ μὴ, οὐκ ἔχω ἀσφαλῶς εἰπεῖν· ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Νικολάου πάντοτε πρωταγωνιστεῖ ὁ Διονύσιος ἐνῶ ἐν τοῖς τοῦ Προκοπίου οὐδὲν ἴχνος διαρρήδην μνεῖας τοῦ Ἀρεοπαγίτου εὔρον. Ἐν σελ. 150 λέγεται τὸ γνωστὸν καὶ τοσάκις ὑπὸ τῶν νεωτέρων ρηθὲν «ἔθεν μοι δοκεῖ ἀπὸ τῆς θεολογίας τοῦ μεγάλου Διονυσίου τὰ ὑψηλὰ καὶ οὕτως ἐξαιρετα κεκλοφέναι θεωρήματα ἐν Ἀθήναις ἐντυχῶν (ὁ λόγος περὶ Πρόκλου) ταύτη»

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Νικόλαος ἢ ὁ Προκόπιος περὶ Πρόκλου· ἐν τῇ 146 ἀντιρρήσει ἐν τούτοις τοῦ Προκοπίου εὔρηται: ἀνεκφοίτητα (3) πρωτοδότως (4) δευτεροδότως (5)

(1) Ἠββλ. Voemel αὐτόθι.

(2) Περὶ τοῦ Εὐστρατίου ἴδε Ἀθήναιον 4 (1875) σελ. 221 -- 233 (I. Σακκελίων).

(3) Διονυσ. Ἀρεοπαγ. περὶ θεῶν ὀνομάτ. II, IV. II, XI. IX, V.

(4) Περὶ θείας ἱεραρχ. VII, III.

(5) δευτεροδότως ἐπλάσθη φαίνεται ὑπὸ Προκοπίου κατὰ τὸ πρωτοδότως.

ἀνατατικῶς (1) λέξεις, αἵτινες ἐλέγχονται ἀρτιδρεπεῖς ἐκ τῶν τοῦ Ἀρεοπαγίτου λειμῶνων, ὥστε οὐδόλως ἀπίθανον ὅτι καὶ ὁ Προκόπιος τοῦ Ἀρεοπαγίτου ἐμνημόνευεν.

Ἐνεκα τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνω ὅτι τὸ σύνταγμα τοῦ Προκοπίου ἔχομεν πρὸ ἡμῶν οὐχὶ ἀκήρατον ἐν τῇ Ἀναπτύξει, ὅτι ἐν τισὶ μὲν πολεμεῖ τὸν Πρόκλον ὁ Νικόλαος αὐταῖς ταῖς λέξεσι τοῦ Προκοπίου, ὡς ἐν τῇ 146 ἀντιρρήσει, πολλαχοῦ ὅμως συντέμνων καὶ διασκευάζων τὸ σύγγραμμα χρῆται ἰδίαις λέξεσιν ὡς ἐπιπόλαιος ἐξέτασις καταδεικνύει. Ἐν γένει δ' ὁ χαρακτήρ τοῦ λόγου τῆς Ἀναπτύξεως δυσκόλως ἀνήκει τῷ Προκοπίῳ ὅστις ὑπὸ μὲν Ἰωάννου τοῦ Σικελιώτου (2) κατακρίνεται ὡς «ὕπεραττικίζων». ὑπὸ δὲ τοῦ Φωτίου (3) λέγεται ὅτι «ἡ φράσις αὐτοῦ εἰς τὸ ἄριστον ἤσκηται» ὁ δὲ Χορίκιος (4) λέγει περὶ αὐτοῦ : «οὐ λέξις αὐτὸν ἀλλοτρία ἐλάνθανε τῆς ἀττικῆς». Ταῦτα οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἀρμόζουσι τῷ χαρακτήρι καὶ ταῖς λέξεσι τῆς Ἀναπτύξεως (5). Ὅτι αἱ

(1) Περὶ οὐραν. ἱερουργ. I, I.

(2) Rhetor. Graeci ed. Walz VI p. 94.

(3) Κωδ. 206.

(4) 5, 9 ed. Boissonade

(5) Ὁ Πρόκλος χρῆται ἐν τῇ Στοιχειώσει πάντοτε τῷ τύπῳ τοῦ ἐν τῇ Ἀναπτύξει ἀπαντᾷ ὁ τύπος τοῦ (σ. 182, 2. 187, 2. 195, 3. 197, 20 κτλ.) πρὸς τῷ τύπῳ νοῦ, ὅστις μόνος πιθανῶς ἀνήκει τῷ Προκοπίῳ (180, 25. 192, 3. 193, 14. 199, 24 κτλ.) ἡ δοτικὴ νοῖ ἅπας ὁ πληθυντικὸς ἀσυναίρετος καὶ ἡ γενικὴ πρὸς τὸ νόων καὶ νοῶν, ἅπερ βεβαιοτάτα ἐκ τοῦ καλλιῶμου τοῦ Νικολίου καὶ οὐχὶ τοῦ ὑπεραττικίζοντος σφιστοῦ ἀπορρέουσι. Πρὸς ὅσα ὁ Boissonade λέγει περὶ τῆς κλίσεως τοῦ «νοῦς» πρὸς τοῖς μεταγενεστέροις ἐν Μαρτίν. 6. Πρόκλου σελ. 93.

λέξεις ἀνεκστάτως, (30,4) θεοπαθήτως (24,19) φεράλληλον (175,5) παρεπιφύομαι (64,29) χρηματίζειν (=εἶναι, ὡς καὶ νῦν 145,25) ἐκ τῆς γραφίδος τοῦ Προκοπίου ἀπέρρευσαν θεωρῶ ἥκιστα πιθανόν.

Συμπέρασμα : διὰ τῶν ἀνωτέρω νομίζω ὅτι ἀρκούντως κατεδείχθη ὅτι ἡ Ἀνάπτυξις τοῦ Νικολάου πηγάζει οὐχὶ ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος, ἐνθα ἀνάρμοστος καὶ ἀνευ λόγου ἦν, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ ἐκ τῆς Γάζης ἐνθα φυσικὴ καὶ αὐτονόητος ἡ γένεσις συγγραφῆς τὸν Πρόκλον πολεμούσης· ὅτι οὕτως ἀνακτώμεθα καὶ ἔχομεν τὸ σύγγραμμα τοῦ Προκοπίου ἐν τῇ Ἀναπτύξει διεσκευασμένον μετὰ τινῶν τοῦ Νικολάου νεωτέρων παρεμβολῶν, καὶ ὅτι ἡ Γάζα μέχρις ἐσχάτων εἶχετο ἀπρὶξ τοῦ ἐλληνισμοῦ καθ' οὗ ἀντιδρῶντας βλέπομεν Αἰνεΐαν Ζαχαρίαν καὶ Προκόπιον.

Αἱ Ἀντιρρήσεις εἰς τὰ Πρόκλου Θεολογικά κεφάλαια Προκοπίου Γάζης 57—69. Βίος καὶ συγγράμματα 57. Ἐθνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς ἐν Γάζῃ 58. Ἄγνωστον σύγγραμμα τοῦ Προκοπίου κατὰ Ἰουλιανοῦ 60. Ἀντιρρήσεις Προκοπίου καὶ Ἀνάπτυξις Νικολάου Μεθώνης ἐν καὶ τὸ αὐτὸ σύγγραμμα 61. Εἰς Νικόλαος Μεθώνης 62. Ἐθνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα 62. Ὁ Νικόλαος λογοκλόπος τοῦ Προκοπίου 63. Τοῦ πρεσβυτέρου Θεοδώρου 65. Τοῦ Φωτίου 66. Παρεμβολαὶ τοῦ Νικολάου εἰς τὰς Ἀντιρρήσεις 66. Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης 67. Γλωσσικαὶ ἐνδείξεις, συμπέρασμα. 68.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αἰνείας ὁ Γάζατος 1—43. Βιβλιογραφία 1. Παρρηκμὴ τῆς φιλοσοφίας τῶν Πατέρων 3. Χριστιανισμὸς καὶ ἑλληνικὴ φιλοσοφία 4. Σκοπὸς τοῦ διαλόγου 7. Βίος 8. Ἐκτίμησις τοῦ διαλόγου 10. Κατὰ τῆς προβιοτῆς καὶ μετεμψυχώσεως 14. Θεοδικία 17. Θεὸς καὶ δημιουργήματα 20. Ψυχῆς καὶ σώματος σύγχρονος δημιουργία (Creatianismus) 22. Ἀθανασία τῆς ψυχῆς 23. Ὁ κόσμος καὶ ὕλη γενητὰ καὶ οὐκ αἰδία 24. Ἡ ἅγια Τριάς πλατωνικῶς ἐξεταζομένη 26. Ἀθανασία κόσμου καὶ σώματος 28. Ἦγη καὶ εἶδος 29. Ὁ Αἰνείας πλατωνίζων 32. Ὁ Αἰνείας πλωτινίζων 34. Συμπέρασμα περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Αἰνείου 38.

Ζαχαρίας ὁ σχολαστικὸς 45—54. Συγγράμματα 47. Τίς ὁ Ζαχαρίας 48. Ἀμμώνιος καὶ Θεόφραστος 52. Κατὰ τῆς αἰδιότητος 52. Δημιουργικοὶ λόγοι 53. Περὶ ἀναστάσεως 53. Ἐκτίμησις τοῦ Ζαχαρίου 54.

1. Avv. ...
 2. ...
 3. ...
 4. ...
 5. ...
 6. ...
 7. ...
 8. ...
 9. ...
 10. ...

 SISMANGLIO
 MECCANO

SISMANOGLIO
MEGARÒ